

Otobiyografik Anlatılarda Bağıntsal Benlik: Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Hatıraları

Halim Kara*

Özet

Bu makale, bağıntısal bireysellik tasavvuru çerçevesi içinde Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun otobiyografik metinlerini incelemektedir. Yazı, bireysel kimliğini bağıntısal olarak tasavvur eden Yakup Kadri'nin ürettiği otobiyografik anlatıların da bağıntısal olduğunu ileri sürmektedir. Bunu göstermek için, makale, ailesinin, neslinin ve diğer ayrıcalıklı kişilerin yazarın kişisel kimliğini ve karakterini oluşturmada anahtar rolü üstlendiğini ayrıntılı bir biçimde ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Otobiyografi, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, modern Türk edebiyatı, otobiyografi ve kimlik

Relational Self in Autobiographical Narratives: Yakup Kadri Karaosmanoğlu's Memoirs

Abstract

This study investigates the autobiographical writings of Yakup Kadri Karaosmanoğlu by employing a relational concept of self-representation in autobiography. It argues that in his self-narratives, Yakup Kadri conceives identity as relational and the autobiographical writings he produces are also relational. This is because the story of his family, generation and, others provides the key to his own individual identity and character.

Keywords: Autobiography, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, modern Turkish literature, autobiography and nation

* Yrd. Doç. Dr., Bođaziçi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul/Türkiye, halim@boun.edu.tr

Giriş

Bu makale, otobiyografi metinlerinde benlik inşasının bağıntsal olması düşüncesinden hareket ederek, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun¹ hatıralarını incelemeyi amaçlamaktadır. Kendi kuşağının birçok yazar ve aydını gibi Yakup Kadri Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarındaki kültürel, sosyal ve siyasi olaylara fiili katılımın yanında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması sırasında etkin bir rol oynayan edebi kişiliklerden biri olmuştur. Bu süreçte Mustafa Kemal Atatürk'ün toplumsal, kültürel ve siyasi politikalarının en ateşli savunucularından biri olarak dikkati çeker. Dolayısıyla Yakup Kadri'nin hatıraları, onun geçmiş yaşamını, ailesi, nesli, ülkesi ve tarihle bağıntlı şekilde hikâye eder. Bu inceleme Yakup Kadri'nin hatıralarındaki bireyselleşme sürecinin ya da bireyin inşasının -aslında- annesi, babası, arkadaşları ve dönemin entelektüelleriyle siyasi liderlerini de kapsayan “ayrıcalıklı” ve “önemli başka” şahsiyetlerle olan ilişkisi yoluyla gerçekleştirildiğini göstermektedir. Bu bakımdan, bu çalışma –bazı eleştirmenlerce savunulduğu gibi– otobiyografik eserlerdeki bireyselleşme sürecinin her zaman başkalarından uzakta gerçekleşmek zorunda olmadığı; aksine, başkalarıyla ilişki içinde ve onların katkılarıyla meydana geldiği görüşüne dayanmaktadır. Bu yaklaşım, sosyal ve tarihsel olarak üretilmiş kültürel bir yapı olan otobiyografik eserlerdeki benlik inşasının bağlamsal ve söylemsel olduğu; çünkü “otobiyografik anlatıcılar[ın] kim oldukları bilincine, hangi aidiyetlere ve ayrılıklara bağlanacaklarına veya hangi kimlikleri benimseyeceklerine, onları saran söylemler yoluyla er[dikleri]”² düşüncesinden kaynaklanmaktadır.

Bu makale özellikle Paul Eakin, Nancy K. Miller, Sidonie Smith ve Julia Watson gibi kuramcı ve eleştirmenlerin otobiyografik *bağıntsallık* kavramsallaştırmasının Yakup Kadri'nin hatıralarını çözümleyip anlamada yararlı olduğundan yola çıkmaktadır. 1980'lerin başlarına kadar otobiyografik okumalara hâkim olan³ ve

- 1 Yakup Kadri'nin hatıraları, bazı açılardan İnci Enginün ve Sema Uğurcan tarafından incelenmiştir. Enginün hatıraları Kurtuluş Savaşı anlatıları bağlamında tartışırken; Uğurcan, Yakup Kadri'nin kurmaca düzyazılarıyla bağlntlı olarak ele almıştır. Bkz. İnci Enginün, “Milli Mücadele Edebiyatında Yakup Kadri Karaosmanolu,” *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları* içinde (İstanbul, Dergâh Yayınları, 1991), s. 109–119 ve Sema Uğurcan “Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Romanları ve Hatıraları Arasındaki Münasebet,” *Doğumunun 100. Yılında Yakup Kadri Karaosmanoğlu* içinde (İstanbul, MÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1989), s. 205–218.
- 2 Sidonie Smith ve Julia Watson, *Reading Autobiography: A Guide for Interpreting Life Narratives* (Minneapolis ve Londra, 2001), s. 34.
- 3 1980'lerin başlarına kadar, Georges Gusdorf ve Philippe Lejeune'nin otobiyografi kavramları, otobiyografik metinler hakkındaki eleştirilerde egemen olmuştur. Her iki eleştirmen ve onların takipçileri Aydınlanma bireyselliğine dönük modern otobiyografilerin yükselişle bağlntlı olarak, otobiyografilerde tasvir edilen özerk ve biricik bir bireysellik düşüncesini vurgulamışlardır. Bkz. Georges Gusdorf, “Conditions and Limits of Autobiography,” *Autobiography: Essays Theoretical and Critical* içinde, yay. haz., James Olney (Princeton, Princeton University Press, 1980, s. 28-48 ve Phillippe Lejeune, *On Autobiography*, çev. Katherine Leary (Minneapolis, University of Minnesota Press, 1989).

geleneksel olarak kabul görmüş bireysel, yekpare ve özerk bir benlik merkezli ve tarifli otobiyografik anlatı fikrine karşı çıkararak, bu kuramcılar toplumlardaki ve kültürlerdeki farklılıklara rağmen, hem kimliğin hem de bireyselliğin birbiriyle bağıntısal olduğunu ileri sürerler. Edebiyat inceleme ve eleştiri kuramları alanında son dönemde ortaya çıkan postmodernizm, feminizm, sömürgecilik sonrası ve yapısalcılık sonrası gibi gelişmeler, bugünkü özyaşamöyküsü çalışmalarının seyrini değiştirmişlerdir. Feminist, postmodern ve Aydınlanma ideoloji ve değerleri eleştirisi, bağıntısal bir otobiyografik ben anlayışının ortaya çıkmasıyla düzenlenen bireyselleşmiş özneyi de içine alır. Edebiyat eleştirisindeki cinsiyet odaklı tartışmalar, bu gelişmeler sırasında, özellikle edebiyat çalışmalarındaki evrenselleşmiş erillik tehlikesine karşı uyararak önemli bir işlev üstlenmiştir. 1998'deki incelemede Susan S. Friedman, Gusdorf ve benzer düşüncedekilerin, “benlik, kendini gerçekleştirme ve bireysel bilinçlenmenin kadınlar, azınlıklar ve diğer birçok Batılı olmayan toplum için çok farklı olduğunu” anlama konusunda başarısız olduklarının altını çizer. Friedman Batı ve erkek merkezli olarak nitelediği bu bakışın başarısızlığının, “bireyci benliğin değerler dizisinin, kadınların ve azınlıkların bireyselleşme sürecindeki kolektif ve bağıntısal kimliklerin rolünü görmezden gelmesi”nden⁴ kaynaklandığını özellikle vurgular.

Öncelikle kadınların ve azınlıkların otobiyografik metinlerine ait bir vasıf olarak tasarlanmış bu bağıntısal bireysellik anlayışı, zaman içinde etnik ve cinsiyetçi çizgilerin ötesine geçerek bir bağıntısal kişisel temsil fikrinin önünü açmıştır. Paul J. Eakin'in de ifade ettiği gibi, “toplumsal cinsiyetlerin sınırlarının dışını çıkan farklılıklara rağmen,” otobiyografik anlatılardaki bütün benlikler bağıntısal olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.⁵ Bu da hem erkek hem de kadın özyaşamöyküsü anlatılarının benzer görüngüler ihtiva ettiğini savlar. Nancy K. Miller bunu, erkek yazarlı otobiyografik metinlerdeki kişisel betimlemelerin “ayrıcılıklı başkalarıyla” kurulan ilişki yoluyla inşa edilmesinin kadın yazarlı otobiyografiler için de geçerli olduğunu ileri sürerek açıklar.⁶ Bu ayrıcalıklı başkaları aile üyelerini (çoğunlukla anneler ve babalar), arkadaşları, meslektaşları ve siyasi liderler gibi kolektif geçmişin ayırt edilebilir simalarını içerir. Otobiyografik öznenin sosyal ve kolektif biçimlenişinin ya da algılamasının ortaya çı-

4 Bkz. Suzan Standford Friedman, “Women’s Autobiographical Selves: Theory and Practice,” *Women, Autobiography, Theory: A Reader*, yay. haz., Sidonie Smith ve Julia Watson (Madison, University of Wisconsin Press, 1998), s. 72-82 ve Nancy K. Miller, “Representing Others: Gender and the Subjects of Autobiography,” *differences: A Journal of Feminist Cultural Studies* 6/1 (Spring 1994): 1-27 ve “Toward a Dialectics of Difference,” *Women and Language in Literature and Society* içinde, yay. haz., Ruth Broker, Nelly Furman ve Sally McConnell-Ginet (New York, Praeger, 1980), s. 258-273.

5 Paul John Eakin, *How Our Lives Become Stories: Making Selves* (Ithaca ve Londra, Cornell University Press, 1999), s. 50.

6 Miller, *Representing Others*, 1994, 3.

kışı bu başkaları üzerindedir; çünkü “otobiyografik özneler kendilerini, sosyal konum ve kimliklerine eklenmiş belirli deneyimlerin öznesi olarak tanırlar.” Aynı zamanda “kendilerini kimliklerini belirleyecek eylemlerde bulunarak ve dolaylı olarak içinde yaşadıkları dünyada farklılaştırarak tanınır hale getirirler.”⁷⁷ Başka bir ifadeyle otobiyografik özne aynı anda hem başkalarına bağlanarak hem de başkalarından ayırmlaştırarak kendini tanımlar. Her iki durumda da bireysel benlik bağıntsal ya da ilişkisel olarak kurulur.

Yukarıda kısaca bahsedildiği şekliyle bağıntsal bireysellik kavramı çerçevesi içinde bu makale, otobiyografik metinlerinde Yakup Kadri'nin kimliği bağıntsal olarak tasavvur ettiğini ve yazdığı otobiyografik anlatıların da aynı şekilde bağıntsal olduğunu; çünkü ailesinin, neslinin ve diğer ayrıcalıklı kişilerin onun kişisel kimliğini ve karakterini oluşturmada anahtar rolü üstlendiğini ileri sürmektedir. İnceleme, Yakup Kadri'nin kişisel kimliği ve kendi bireysel tarihinin ailesi, nesli ve Türk milletinin tarihine bağlanarak tahayyül ettiğini göstermektedir. Bu da yazarın kişisel kimliğinin şekillenişinde, benliğini sadece ailesinin, neslinin ve modern Türkiye tarihinin vakalarının bir tanığı olarak değil, aynı zamanda Kurtuluş Savaşı gibi kendini Türk milletinin yaşadığı kültürel ve siyasi dönüşümlerin önemli simalarından biri olarak konumlandırmasından kaynaklanır. Bu yazı, ayrıca, Yakup Kadri'nin başkalarının tarihini anlatırken, özellikle de kendiyile başkaları arasındaki karakter ve ideolojik farklılıkları benzer ve karşıt yönleriyle mukayese ederken, bir taraftan da kendi bireysel kişiliği ve karakterini dolaylı bir şekil hikâye ettiğini ortaya koymaktadır.

Genel olarak otobiyografik benlik tasavvurunda temel odak ve farklılıkları açısından, Yakup Kadri'nin otobiyografik anıları üç döneme ayırmak mümkündür: çocukluğu, Osmanlı Türk toplumunun sosyal, siyasal ve kültürel olaylarını anlattığı II. Meşrutiyet ve I. Dünya Savaşı dönemi (1908-1919) ve Milli Mücadele ve yeni cumhuriyetin kuruluşu sırasındaki anıları (1919-1923). Bu ayırım görünürde, Yakup Kadri'nin hayatıyla ilgili anlatıları, Batılı otobiyografi geleneğinin bir yansıması olacak şekilde, aldığı eğitim, okudukları ve dönemin sosyal ve siyasal durumuna karşı tutumları yoluyla zaman içinde şekillenen entelektüel ve ideolojik biçimlenme ve olgunlaşmasının benlik anlayışını ima etmektedir. Ancak daha yakından bakınca, Yakup Kadri'nin otobiyografik anlatıları, kişisel kimliği soyutlanma yerine, bu çalışma boyunca dile getirildiği gibi bireyselleşme sürecinin bağıntsallığında ısrarcı olmasından dolayı Gusdorf ve Lejeune'nin çalışmalarında kavramsallaştırdığı Batı merkezli otobiyografi geleneğinden ayrılır.

Çocukluk Döneminin Derinliklerine İnmek: *Anamın Kitabı*

Yakup Kadri'nin benliğinin erken dönemlerinin derinliklerine inen *Anamın*

7 a.g.m., s. 27 ve 32.

Kitabı adlı anıları, temel olarak yazarın çocukluk yıllarına odaklanır. 1957 yılında yayımlanan kitabın önsözünde, yazar bu anıları çocukluğun bir insanın yaşamındaki en mutlu dönem olduğu görüşünü sarsmak için yazdığını vurgular. Kişinin yaşlandıkça çocukluk ve ilk gençlik çağını yeniden yaşama arzusunu son zamanlarda içinde elli yıl, altmış yıl ötelerde kalan çocuğun geriye dönüp içinde gevrek sesiyle “gülüp ağlamağa” başladığını ifade eder. İhtiyar zihninde yeniden keşfettiği bu çocuk sesi onu hatıralarını yazmaya iter:

İşte, kaç zaman vardır ki, ben, hep bu sesi dinler olmuşumdur. Başından geçenleri hiç bilmeyen, çektiğim mihnetlerle hiç ilgisi olmayan bu çocuk bana neler söylüyor? Hangi dünyanın yankılarını getiriyor? Anlamaya lüzum görmüyorum. O, içime girdiği andan beri, kendimi ondan ayırt edemiyorum ve kendi derdimi, kendi dünyamı unutup onunla haşır neşir oluyorum. Hatta arada bir, bana öyle geliyor ki, çocuğun anlattıkları benim anlatabileceklerimden daha önemli, daha dokunaklıdır ve beş altı yılcağızlık macerasının bazı bölümleri benim altmış yıllık maceramdan daha ibret verici kıssalarla doludur.

Bende bu hatıraları yazmak ihtiyacı da işte böyle bir sesle uyanmıştır. Bunları, önce, kendim için yazıp saklamak istedim. Çünkü ne o çocuk, ne anasıyla babası, benim gibi ammenin malı değildir. Kim onların başlarından geçenlerle ilgilenebilir? diye düşündüm. Fakat yazdıklarımı okuyunca, farkına varmayarak, devlet düşünüy bir aile çevresi içinde bir zavallı çocuğun romanına vücut verdiği mi gördüm. Böyle bir roman, çoktan beri yapmasını arzuladığım bir şeydi. Böyle bir romanla,⁸ insanların şimdiye kadar besledikleri bir zannı – çocukluğun en mutlu çağ olduğu – kökünden sarsmak istiyordum.⁹

Yıllar sonra hafızasının süzgecinden geçirerek, yetişkin bir kişinin bakışından çocukluğunun önemli gördüğü olaylarını ve yönlerini belli bir düzene göre seçerek adeta bir kurmaca metni gibi inşa etmesi, kendisinin dillendirdiği gibi Yakup Kadri'nin metninin kurgusallığını ima eder. Yazarın mutsuz geçmişiyle yüzleşmesini anlatan bir roman olarak kurguladığını ifade ettiği bu hatıra kitabı, birinci tekil kişi anlatıcı vasıtasıyla onun çocukluğu, aile çevresi, yetiştirme tarzı, kişiliğinin şekillenmesinin ipuçları kadar, bireysel kişiliğinin anahtarlarını verir. *Anamın Kitabında*, Yakup Kadri benliğini başkalarından soyutlayarak bağımsız değil, onlarla ilişkilendirerek kurgular. Bu da Yakup Kadri'nin benlik algısının yukarıda kavramsallaştırılan bağlantısal otobiyografik kendilikle yakın ilişkisini gösterir. Bu çerçevede hatırasında çocukluğunu aile şeceresi, soyunun coğrafi ve kültürel kökenleri, eğitimi, anne-babası, kız kardeşi, genç bir çocuk olarak okuduğu ya da üzerinde çalıştığı edebi eserler, Mısır, Manisa ve İzmir'deki sosyal çevresiyle hikâye eder. Kendi deyimiyle benliğinin dolaşık ve karanlık labi-

8 İtalikler yazara aittir.

9 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Anamın Kitabı*, İstanbul, İletişim Yayınları, 1999, s. 13-14.

rentlerine doğrudan sokulma imkânı veren bu hatıralar, onun hayatını kronolojik bir şekilde sunmaz; çocukluğundaki olayları hafızasının yardımıyla hatırladığı kadarıyla dağınık bir şekilde betimler. Anılar, mutsuz, yalnız, içine kapanık, utanç ve uslu Yakup Kadri'yi, onun anne ve babasıyla olan ilişkisini, üst sınıfa mensup ailesini, Mısır'daki şaşaalı yaşam tarzlarını ve tecrübe edecekleri trajik ekonomik ve sosyal çöküşü yansıtır. Bu yüzden, kendi alınyazısının çocukluğunda yazıldığını betimleyen ve daima çocuk kaldığını ortaya koyan *Anamın Kitabı*, yazarın önemli başkaları ve bulunduğu sosyal çevre yoluyla erken karakter biçimlenişi ve otobiyografik kişiliği hakkında aydınlatıcı fikirler içerir.

Yazarın aralarında ikili bir karşıtlık yaratmaya çalıştığı anne ve babası, *Anamın Kitabı*'ndaki anahtar önemdeki başkaları olarak tasvir edilir. Hatıra kitabında Yakup Kadri'nin babası, şaşaalı aile geçmişine rağmen, çeşitli fiziksel ve ruhsal sağlık problemleri olan sıradan ve dar görüşlü biri olarak sunulurken, annesi, onun adeta taptığı gururlu, zarif, asil ve melek gibi bir hanımefendi olarak temsil edilir. Böylece Yakup Kadri otobiyografik kimliğini annesi ve onun ailesiyle kendini yakından ilişkilendirerek, mevcut ekonomik ve sosyal çöküntülerin bir sonucu olarak zor zamanlar yaşayan babası ve ailesiyle ise arasına mesafe koyarak kurar. Çocukluk hatıralarında Yakup Kadri'nin otobiyografik hafızası kişisel kimliğini tahayyül etmede ve kurmada belirleyici bir rol oynar. Yazar özyaşamöyküsü anlatısını maziye ait deneyimler, duygular, olaylar zinciri ve sosyal ilişkilerinden bir seçkiyi zihninin süzgecinden geçirip eleştirel bir bakışla okura sunar. Yakup Kadri'nin anı kitabında otobiyografik benlik uzatılmış bir bilincin ve zihni ürün olarak tarihi bir sürece yayılarak kurulur.

Her ne kadar anılar *Anamın Kitabı* adını taşısa da, Yakup Kadri ve babası arasındaki ilişkinin bir betimlemesiyle başlar. Aslında, “Babamla Aram Hoş Değildi” başlığını taşıyan ilk bölüm,¹⁰ özellikle, ölümüne kadar geçen süredeki fiziksel ve ruhsal durumunu da aktararak babası Abdülkadir Bey ile neden anlaşamadığını anlatmaya ayrılmıştır. Öncelikle, Yakup Kadri'nin babası hem fiziksel özellikleri hem de karakteriyle yazarın kafasındaki ideal baba figürünün gereklerini karşılayamaz. Babasına ait çocukluk izlenimlerini hatırlarken, Yakup Kadri babasıyla ilgili hiçbir mutluluk verici ya da hoş gidecek bir yan olmadığını düşünür ve adı, görünüşü, mizacı ve konuşma şekli dâhil olmak üzere onun hiçbir şeyinden hoşlanmaz:

Çocukluğunda babama ait hiçbir şey bana hoş ve munis gelmezdi. Ne adını, ne kalıbını kıyafetini, ne oturup kalkıştığını, ne yüzünü, ne huyunu, ne de konuş-

10 Karaosmanoğlu, *Anamın Kitabı*, s. 17. Bu hatıradaki dikkate değer bir nokta, Yakup Kadri'nin babasının dış görünüşü ve karakteri hakkında ayrıntılı tasvirler yaparken, annesinden çok fazla söz etmemesidir. Aslında, annesi genellikle babası, ailesi ya da yazarın kendisiyle bağlantılı olarak belirir ve okuyucu ne adı ne de nasıl görüldüğü hakkında bilgilendirilir.

*ma tarzını beğenirdim. O, yuvarlak ve dazlak kafalı, top sakallı, tıknaz bir adamdı. Bu üç fizik vasıf ise benim yakışıklı erkek tipinde aradığım vasıfların taban tabana zıddı idi.*¹¹

Bu ifadeler Yakup Kadri'nin çocukken gerek taşralı oluşu, gerekse yeterince yakışıklı olmadığı için babasını kendisine ve annesine yakıştıramadığını gösterir. Tam da bu yüzden büyüyünce babasında mevcut olmayan fiziksel özelliklere sahip olmayı arzu eder: "Ben, büyüyünce uzun boylu, ince endamlı, kaytan bıyıklı bir delikanlı olmak ve hep öyle kalmak emelindeydim."¹² Babası bu özellikleriyle çocuk Yakup Kadri'nin Kahire'de İsmail Paşa sarayında sosyalleştiği erkeklerden de farklılık arz eder. İronik bir şekilde Yakup Kadri büyüyünce gerek küçük yapılu oluşu gerekse genç yaşta kel kalması itibarıyla fiziksel olarak babasına benzer.

Yakup Kadri çocukken Abdulkadir Bey'in salt fiziksel yönden yetersiz görmez; o özellikle babasının ağır taşralı şivesinden de hoşnutsuzdur. Zengin, eşraftan bir aileye mensup olmasına rağmen, taşrada yetişmesinden dolayı Abdulkadir Bey, anlatıcıya göre, bazı Türkçe kelimeleri doğru şekilde telaffuz edemezdi. Örneğin, ürüzgâr, *hincik* ve *gadin* veya *garı* şeklinde şiveli söyleyişlerde bulunurken, sözcüklerin doğru kullanımları olan *rüzgâr*, *şimdi* ve *kadın* diyemezdi. Yakup Kadri çocukken bundan utanmaktadır; çünkü bu şiveli sözcüklerin kullanımının Mısır'daki Vali İsmail Paşa'nın sarayında yetişmiş olan annesini küçük düşürdüğünü düşünmektedir.¹³ Yakup Kadri, babasının, ailesinin geçmişine, özellikle de annesinin üst sınıf tavırlarına ve zarafetine uygun düşecek bir centilmenin vasıflarından uzak olduğunun altını çizer. Her ne kadar daha sonraki yıllarda İstanbul'a geldiğinde kendisi de taşralı şivesi ile konuşsa da,¹⁴ çocukken babasının onun üzerinden yarattığı hayal kırıklığı üzerinden kendi kişiliğini tanıtmaya ilginçtir. Yıllar sonra geçmişine ve babasıyla ilişkisine bakarken, özellikle babasının menfi vasıflarını hatırlaması ve çocukluk hatıralarında bunu metinleştirmesi onun hayal kırıklığının derinliğine işaret eder.

Anamın Kitabı'nda, Yakup Kadri bunun yanında, babası gibi buna değmeyecek birine karşı annesinin duyduğu kayıtsız şartsız bağlılık, boyun eğiş ve adanma karşısında da hayrete düşmektedir. Bunun sebebi sadece babasının sıradan ve basit bir adam olması değil, aynı zamanda karısına karşı her zaman hoşnutsuz ve saygısız olmasıdır. Yakup Kadri'nin annesinin zaman zaman aşırılığa varan

11 *a.g.e.*, s. 17-18.

12 *a.g.e.*, s. 18.

13 *a.g.e.*, 18.

14 İronik şekilde, Anadolu'da yetişmesi ve bunun daha sonraki yaşamında iz bırakan etkileri üzerinde konuşurken, Yakup Kadri, kendi şivesiyle babasınınki arasında çok az fark olduğunu belirtir. *Bkz. Niyazi Akı, Yakup Kadri Karaosmanoğlu: İnsan, Fikir, Eser, Üslup*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, s. 16.

gururu ve kocasına ve ailesine olan bağlılığı, sadece eşinin ruhsal rahatsızlığını başkalarından saklamaya çalışmasına yol açmaz, aynı zamanda kocasının artık karşılayamadığı ev giderlerine gelir sağlayabilmek için aile yadigârlarını ve mücevherleri satmasına sebep olur. Yakup Kadri'nin annesine karşı duyduğu büyük hayranlığı ve düşkünlüğü, görülen odur ki, bu kayıtsız şartsız fedakârlık ve bağlılık başlatmıştır:

Kadri Bey benim de bir kâbus gibi hatırladığım uzun, korkunç bir hastalıktan ancak sakat bir adam olarak kurtulabilmişti. Vücudunun bir yanını pekiyi kullanmıyor ve ara sıra, şuuruyla ilgili bir takım buhranlara uğrayıp kendi üstündeki kontrolünü kaybettiği de oluyordu. Şu halde, zavallı anneciğim böyle bir adamı tek başına veya başka birinin eline nasıl bırakabilirdi? Hem bizim şimdiki gibi, eskiden olduğu gibi erkekli dişili bir alay hizmetçi de yoktu. Bütün personelimizi bir aşçı kadınla bir beslemeden ibaretti ve bu yüzden, o hanımefendi yalnız babama bakmakla kalmıyor, sanki kırk yıldır yapmaya alıştığı şeylermiş gibi evin bir nice ağır işlerini de hiç yüksünmeden üstüne almış bulunuyordu.¹⁵

Yazarın yıllar sonra da olsa babasının hastalığını hala bir kâbus olarak hatırlaması bir yandan bu hastalığın onda yarattığı dramatik etkinin, diğer yandan ise çocukken duyduğu utancın derinliğini gösterir. Buna karşılık, annesi ise fedakâr olduğu kadar güçlü bir kadın olması dolayısıyla oğlunun saygı ve hayranlığını kazanır. Yakup Kadri'nin hayatı boyunca ona bağlı olmasının temel nedenlerinden birisi karakter olarak ona benzemesinin yanında, çocukluğunda annesinde gördüğü erkeğine sahiplenme ve ailesini idare etmek için gösterdiği olağanüstü çabadır. Bütün bunlara rağmen, Yakup Kadri'ye göre, babası annesine çoğu zaman evin emektar dadı kalfası muamelesi etmekten çekinmezdi.¹⁶ Yazarın babasıyla arasının iyi olmaması onu fiziksel olarak uygun bir baba olarak görmemesi kadar, babasının kadir bilmez ve hatta nankör bir kişiliğe sahip olmasından kaynaklanır. Fedakâr anneye karşı vefasız baba portresinin yıllar sonra hafızasında tazeliğini korumasının nedeni budur.

Bunlara ek olarak, Yakup Kadri, daha sonra babasına karşı sürekli ve unutulamayan bir ihanet duygusu hissetmesine sebep olacak şekilde, Abdülkadir Bey'i başka bir kadınla bile yakalamıştır. *Anamın Kitabı*'nda çocukluğunun en derin "dram"larından biri olarak gördüğü bu olayı ayrıntılı bir şekilde tasvir eder. Bir gün Mısır'da babası ve kız kardeşiyle gittikleri bir park gezisinde bir gazinoda dondurma yerken Kadri Bey bir anda ortadan kaybolur. Çocukların şaşkınlığı ve ağlamaklı oluşunda telaşlanan garson Kadri Bey'i aramaya gider. Şaşkın ve meraklı Yakup Kadri de onu takip eder:

15 Karaosmanoğlu, *Anamın Kitabı*, s. 19.

16 *a.g.e.*, s. 18-19.

Deminki öksüzlük ve perişanlık halim, birden acayip bir merakla, dayanılmaz birecessüs hissine dönmüştü. Belli etmeksizin garsonun arkasına takıldım. O önde ben arkada, mağaranın ağzına vardığımız zaman kalbim yalnız bu iki duygunun helecanıyla çarpıyordu. Tepeden tırnağa dikkat kesilerek içeriye baktım. Ama bir şey göremiyordum. Çünkü burası hem pek loş, hem de pek girintili çıkıntılı bir yerdi. Bereket versin ki, garsonun beyaz gölgesi bana kılavuzluk ediyordu. Yoksa, bu labirentte yolumu kaybedip gitmem işten değildi.¹⁷

Çok küçük yaşlarda deneyimlediği bu olayı yıllar sonra en küçük ayrıntısına kadar hatırlaması ve hatıralarına ayrıntılı bir şekilde taşıması, Yakup Kadri'nin babasıyla arasının niçin iyi olmadığını iç yüzüne ışık tutar. Islak bir kayanın arkasında babasını bir kadınla otururken gören yazar, “hayretten, korkudan” donakalır. Babasının onu pataklayacağı düşüncesiyle önce kaçmak ister, ancak babasının da en azından onun kadar şaşırıldığını fark eder:

Meğer ne boş telaşmış bizimki. Babam, yerinden bile kımlıdamadı. Hiç de öfkeli görünmüyordu. Hatta diyebilirim ki, onun da benden korkan, benden çekinen bir hali vardı. Evet, ne acayip şey! Babam tıpkı suçüstü yakalanmış bir çocuk gibi mahcup ve şaşkındı. Bir müddet ne yapacağını bilemedi. Sonra eğildi, yanındaki kadına bir şeyler fısıldadı. Kalktı ve beni elimden tutarak dışarıya çıkardı.¹⁸

Bunun üzerine yazarın babası suçüstü yakalanmayı unutturmak için çocuklarını büyük bir oyuncakçı mağazasına götürerek pahalı oyuncaklar satın alır. Bu durum ayrıca o zaman Yakup Kadri'nin evde kısa bir süre “saltanat” kurmasını sağlar. Ağzını sıkı tutması için her fedakârlığa hazır babası tarafından şımartılır. Ancak olayı gerçekleştiği akşam Kadri Bey'in eve dönmemesinin etkisiyle anne ve kız kardeşinin mutsuzluğu ve bu olayı yıllar sonra ayrıntılı bir şekilde hatırlaması, babasının ihanetinin yazarın zihninde canlılığını korumaya devam ettiğini işaret eder.¹⁹ Yazarın yaşadığı bu çocukluk tecrübesini bir “dram” olarak algılaması ve hatıralarında ayrıntılı bir şekilde anlatması olayın onun zihninde yarattığı etkinin derinliğini gösterir.

Yine de, *Anamın Kitabı*'nda bu genel olumsuz betimlenişine karşın, Yakup Kadri bir taraftan da kötüleşen sağlığı nedeniyle ailesi ve arkadaşları tarafından yalnızlaştırılması bakımından babasıyla arasında bir bağ kurmayı ve babasına karşı bir şefkat hissettiğini göstermeyi dener. Zaman geçtikçe, Kadri Bey dış dünyayla olan bağını tümüyle kaybeder ve bir “hayal” ve “düş” dünyası içinde yaşamaya başlar. Yazar huysuzluğu yüzünden yavaş yavaş arkadaşlarını kaybeden ve “yarı gündüzlük yarı gecelik haliyle evin içinde bir somnambül gibi” dolaşan babasının yalnızlaştığını ve kendini namaza verdiğini belirtir:

¹⁷ a.g.e., s. 23.

¹⁸ a.g.e., s. 24.

¹⁹ a.g.e., s. 22-24.

Tanrının günü, başında fes, sırtında mevsimine göre, ya ince bir Şam hırkası, ya bir kürk, mindere bağdaş kurup gözleri yarı kapalı muttasıl tesbih çekiyor; daima kirişte olan kulaklarına Sultan Camii'nin minaresinden ilk ezan sesleri aksetmeye başlar başlamaz yerinden kalkarak bir mescitte gibi her vakit serili duran seccadesini başına geçiriyor ve en uzun namaz sureleriyle en ihtimamlı rükûlar, sücutlar, kuutlarla, el âlemin üç beş dakikada kılıp bitiriverdiği namazları o, en az yarım saat sürdürmenin yolunu buluyordu. Sonra, ne yapacağını bilmez bir adam yahut da ettiği duaların neticesini bekleyen safderun bir zabıt gibi seccadesinin üstünde, bir müddet daha, şaşkın ve dalgın oturup kalıyor.²⁰

Yakup Kadri babasının kendini namaz ve niyaza vermesinden çok, ona ve kız kardeşine bazı “mucizevi” dini meseller anlatmasına özellikle şaşkıncı bulur. Bir yandan bu hikâyeleri “çocuksu” ve “saçma” bulurken, babasının kütüphanesinin Türkçe ve Fransızca edebiyat kitaplarıyla dolu olduğunu görünce, onun bu denli cahil ve dar görüşlü bir adama dönüştüğüne yine de inanmak istemez. Bu durum onun babasını yadırgamasına ve hatta ondan irkilmesine neden olur. Özellikle babasının ona ağızdan Kur'an-ı Kerim öğretmeye kalkışması, Yakup Kadri'nin buna direnmesi baba-oğul arasındaki ilişkiyi iyice zorlaştırır. Bu dönemde Yakup Kadri özellikle, ölümünden hemen önce, fiziksel ve ruhsal sağlığı kötüye gittiğinde babasıyla olan ilişkisini kesenlere karşı eleştireldir. Babasının kendini namaza niyaza vermesini arkadaşları tarafından terkedilip yalnızlaşmasıyla açıklamaya çalışır.

Babasıyla kurmaya çalıştığı bu bağ, onun ölümünden sonra Yakup Kadri'nin maruz kaldığı temel duygusal ve karakter değişimlerinde de açıkça görülür. Her ne kadar kendisi, babasının ölümüyle karakteri arasında bir bağlantı kurmayı reddetse de, babasının ölümü sonrasında geçen zamanı, iki ayrı kişiliğe sahip olduğu, hayatındaki önemli dönüm noktalarından biri olarak değerlendirir: Utangaç, uysal ve içine kapanık çocukla; yaramaz, sinsi ve serseri çocuk. Yakup Kadri bu iki kişiliğin sürekli olarak birbiriyle mücadele ettiğini söyler:

Eski ushuluğum, eski nazlılığım yavaş yavaş sinsi bir yaramazlığa, sinsi bir haytallığa dönme emarelerini gösterecektir. Daha doğrusu, içerimde birbirine zıt iki hüviyet, iki benlik hâsıl olacak ve bir çatı altında, bir yatakta, yan yana, burun buruna yaşamaya mecbur aynı mizaçlı, aynı karakterli iki kardeş gibi birbirleriyle durmadan çatıyacak; kâh birinin ettiğinden öbürü, kâh öbürünün eylediğinden beriki sıkılacaktır.²¹

Bu karakter değişiminin bir sonucu olarak, şehirde çocukların sataştığı Yakup Kadri, bu kez diğer çocuklara sataşmaya ve onları hırpalamaya başlar. Hatta

20 a.g.e., s. 61-64 ve 74-77.

21 a.g.e., s. 87-88.

yaşındaki her çocuk gibi sövüp saymayı ve tekme atıp yumruk savurmayı öğrenir. Ancak annesi onunla uzun süre konuşmayınca ve onu gerçekten üzdüğünü anlayınca, Yakup Kadri annesiyle arasını yeniden düzeltebilmeyi denemek için davranışlarını değiştirir. Arsızlıklarının annesini mutsuz etmesinin etkisiyle dök-tüğü göz yaşları onun geçici kötülüklerinden arınmasına yardımcı olur: “Biraz sona iki yaşında bir sabi masumluğuyla annemin yanına gidecek ve dizlerine kapanarak ve bir elini bırakıp öbür elini öperek, ‘Bir daha yapmam, bir daha yapmam. Tıpkı istediğin gibi olacağım’ diye figan edecektim.”²² Dolayısıyla çok sevdiği annesini üzmemeye kaygısı ve onun sevgisinden mahrum olma korkusu ister istemez “yaramaz” Yakup Kadri’nin hal ve tavırlarını değiştirmeye zorlar. Bir bakıma kendini anne ve Karaosmanoğlu ailesine layık bir çocuk olma kaygısı onun en azından görünürde hareketlerini gözden geçirmesine neden olur. Buna rağmen iki karakterli çocuk olmayı içten içe hissetmeye ve “evde, okuldaki daha doğrusu dışarıdaki hüviyet”inden, “dışarıda ise evdeki hüviyet”inden, “yani asıl benliği”nden utanmaya devam eder.²³

Yakup Kadri’nin babasının ölümüyle karakterinin geçici olarak değişmesi arasında doğrudan bir bağlantıyı reddetmesine karşın, babasının yalnızlaşmasına gösterdiği sempati ve ölümünden sonra tecrübe ettiği ruhsal değişim, kendisini geçmişle bir uzlaştırma ve ilişkilendirme denemesi olarak görülebilir. Ayrıca, Yakup Kadri’nin babasıyla ilgili yaptığı bu değerlendirmeler böyle bir babanın oğlu olmaktan duyulan utancın itirafı ve aynı zamanda böyle bir utanç duydu-ğu için hissedilen suçluluk olarak yorumlanabilir. Bunun için Yakup Kadri’nin babasıyla ilgili çocukluk hikâyeleri özellikle olumsuz anılara odaklansa da, bu anılar yine de olumlu olarak değerlendirilebilir; çünkü Yakup Kadri mevcut kişisel kimliğini çocukluğunun anılarıyla ve ailesinin geçmişle ilişkilendirmeyi denemektedir. Daha sonraki çabalarında Yakup Kadri babasını hayatında tümüyle olumsuz bir figür olmaktan uzaklaştırmaya çalışması bunu destekler niteliktedir.

Anamın Kitabı’nda tıpkı annesiyle babasının arasında yaptığı gibi, Yakup Kadri ayrıca Manisa şehrinin kirliliği, fakir ve düzensiz yönleriyle, ailesinin geçmişte yaşadığı Mısır’daki temiz, zengin, renkli, lüks içindeki, aristokrat yaşam tarzını tasvir ederek, ailesiyle Manisa’daki genel halk arasında bir karşıtlık yaratmayı dener. Bu durum, anlatıcının kişisel duygularını şehirdeki diğer çocuklarla karşılaştırırkenki ifadelerinde, Manisa hakkındaki genel izlenimlerinde ve şehre ilk geldiklerinde annesinin yaşadığı hikâyelerde açıkça görülür. Manisa’daki öğretmenlerini, okulunu ve sınıf arkadaşlarını hatırlarken, Yakup Kadri mide bulandırıcı ve sağlıksız yemekhane dâhil, okulun kir pas içindeki ortamının kendisine öğretmenin memnuniyetsiz yüzünden veya müdürün sopasından

22 a.g.e., s. 96.

23 a.g.e., s. 89.

daha fazla acı çektirdiğini dillendirir.²⁴ Böyle dostça olmayan ve korkutucu bir çevrede, bazı öğrenciler ona sataşıp beslenme çantasını elinden alırlar. Yakup Kadri kendisine sataşan öğrencilerden korkmadığını ama onlara kafa tutmak için çok utangaç, gururlu ve kibar olduğunun altını çizer:

*Gözüm yılıp korktuğumdan mı? Zannetmiyorum. Ben yalnız uslu ve çekingen değil aynı zamanda son derece utangaçtım da. Söğüşüp döğüşmek bana, her şeyden evvel, pek ayıp bir hareket gibi geliyordu ve bu ayıbı işleyenlerle birlik olmayı bir türlü kibrime yediremiyordum. Bu yüzden maddi ve manevi nice zararlara uğramışumdur; üstüne titrediğim nice ufak tefeğimi elimden çekip almışlardır da ses çıkarmamışumdur. [...] Evet, o anda ve buna benzer durumlarda benim elimi ayağımı kesen şey hiç şüphesiz korkaklıktan, acizlikten büsbütün başka bir histi. Bunun adına ben şimdi, yalnız utangaçlık diyebiliyorum.*²⁵

Babasıyla olan ilişkisinde olduğu gibi, çevresindeki çocuklarla da Yakup Kadri'nin otobiyografik benliğini bağıntsal olarak inşa ettiği görülür. Yukarıdaki alıntıda çevresindeki çocuklardan gerek yetiştirme tarzı gerekse karakter olarak farklı olduğunun altını çizmesinin nedeni budur. Fakat tam da onun utangaç, kibirli ve uslu olmasından dolayı diğer çocuklar onun yakasını bir türlü bırakmazlar:

Ve benden ses çıkmayınca kolumu dürtmeye, yenimi çekmeye, fesimin püskülüyle oynamaya, (hepsinin fesi püskülsüzdü) sözün kısası, benim ilk işim, açılmış saçılmış sefer tasımı, bütün el sürülmemiş yiyecekleriyle, yaramaz arkadaşlarımın iştahına bırakıp soluğu avluda almak olurdu. Zaten, elimden başka ne gelebilirdi

24 a.g.e., s. 29-30. Ancak Yakup Kadri'nin Behçet Kemal Çağlar'a verdiği bir mülakatta çocukluk dönemi hakkındaki görüşleri burada ifade ettiklerinden çok farklıdır. Niyazi Akı'nın Çağlar'dan naklettiğine göre yazar 1935 yılındaki bu mülakatta çocukluk dönemi ve yaşadığı çevreyle uyumlu bir kişi izlenimi verir: "Ben halis muhlis Anadoluluyum. Anadolu'da köyle kasaba, kasaba ile şehir arasında o kadar büyük bir fark yoktur. Bütün çocukluğum eski Aydın vilayetinin bir livasında geçti... Şivem babamın şivesinden pek az farklı... Benim ilk tahsilim yalın ayak, şalvarlı köylü çocukları arasında geçmiştir. Bir sini etrafında bağdaş kurup yemeğimizi yedik... Anadolu'da köyün havası ta vilayet merkezine kadar hâkimdir." Akı, *Yakup Kadri Karaosmanoğlu*, s. 16). Yazar yıllar sonra kaleme aldığı *Anamın Kitabı*'nda ise çocukluk dönemi ve Manisa'da yaşadığı çevre hakkında her hangi bir açıklama yapmadan çok daha menfi bir tavır sergiler.

25 Karaosmanoğlu, *Anamın Kitabı*, s. 31 ve 33. Yakup Kadri bu ifadelerin devamında ihtiyar yaşında bile utangaç mizaca sahip olduğunu özellikle belirtir. Hatta utangaçlığını annesinden aldığı için altını çizer: "Bu huy bana annemden geçmiştir. O yetmiş bir yaşında öldü ve son nefesini verinceye dek bin dert ve elemle yüklü hayatı boyunca hassasiyetinin en müdafaasız, en zayıf noktası, hep ayıp telakki ettiği keyfiyetlerin dokunduğu yer olmuştu. Onun lehçesinde "felaket" kelimesi "ayıp"la eş manada idi. İmdi, günün birinde kocasının borçları yüzünden Mısır'daki konağının kıymetli eşyasına haciz mi koymaya gelmişlerdi? Annem "Aman malım elimden gidiyor!" diye telaşa düşmemiş; "Eyvah, bu ne rezalet!" diye dizlerini döğmüştür. Babam genç yaşında inmeli olup şuurunu mu kaybetmiştir? Annemin ilk aldığı tedbir bu hastalığı herkesten saklamak olacaktır." (s. 33)

*ki? Uslu ve çekingen huyum ne kendimi, he nafakamı herhangi bir sert hareketle savunmaya asla müsait değildi. Gerek mektepte, gerek bizim sokakta her gün bir çok sahnelerine şahit olduğum mahalle çocuğu kavgalarının uzaktan seyri bile bana eza verirdi.*²⁶

Çocukluğunda kendisine sataşanlarla dövüşmek yerine Yakup Kadri geri çekilir ve sessizce ağlar. Böyle kirlî, misafir sevmez ve yabancı bir çevrede, yazar Mısır'daki mutlu günlere ve eski saray tarzı yaşama hiç bitmeyen bir özlem duyan bir çocuk portresi çizer. Böylece sürekli olarak Mısır'daki mutlu günleri Manisa'daki zor günlerle kıyaslayan, yalnız kalmış, utangaç ve içine kapanık bir Yakup Kadri karakteri ortaya çıkar. Örneğin, bahçesinde şımartıldıkları ve el bebek gül bebek davranıldıkları görkemli evlerini hatırlayarak, Manisa'daki zor durumlarından dolayı kız kardeşiyle birlikte nasıl sessizce ağladıklarını anımsar. Kendilerine nasıl hizmet edildiğini ve giydirildiklerini, güler yüzlü dadıları tarafından alınıp annelerine götürüldüklerini ve sonra da kuşsütü eksik kahvaltılarını yediklerini hatırlar. Yakup Kadri bunlardan başka bir de kendilerine pahalı oyuncaklar alan babalarıyla gittikleri eğlence parkında geçirdikleri güzel günlerden bahseder:

*Daha bir yıl, bir buçuk yıl evvel arkamızda bıraktığımız uzak uzak bir diyarda, çeşit çeşit yemiş ağaçlı bahçesiyle ne büyük, ne güzel, ne süslü, ne ferah ve ne kadar kalabalık bir evimiz vardı! Bu evde ne kadar hoş tutulurduk; ne kadar şımartılırdık ve ne eğlenceli vakitler geçirirdik. Sabahları, güler yüzlü dadılarımız bizi türlü şakabanlıklarla uyandırıp kaldırışları, giydirip kuşatışları ve annemizin elini öpmeye götürdükten sonra elvan elvan reçel tabaklarıyla donanmış kahvaltı tepsisinin başına oturtuşları; geceleri incecik saz örgülerden kuru yemiş sepetleri etrafında birbirinden tuhaf masallarla avutup uyutuşları ve bu kalkışlarla bu yatışlar arasında geçen günlerin her biri bir başka şenlik, bir başka bayram havasıyla dolup taşan saatlerdi; hele bazı akşamüstleri babamız veya lalamızla birlikte kâh Nil boyunca, kâh Ehramlara doğru, kâh şehrin kalabalık caddelerinde yaptığımız araba gezintileri ne tadına doyulmaz saatlerdi.*²⁷

Mısır'daki yaşamı neredeyse bir peri masalıymış gibi tarif eden Yakup Kadri'nin annesi, katıldığı kral davetlerini, baloları ve operaları ve bu davetlere katılırken giydiği süslü kıyafetleri anlatır. Bu hikâyelerin, Yakup Kadri sarayın çeşitli yerlerini hatırlamaya devam ettiğinden üzerinde çok derin etkileri bulunmaktadır. Yeni hayatına adapte olmaya çalıştığı Manisa'da hayalinde bu masal âlemini canlandırarak teselli bulur: “Hem öyle bir masal alemi ki, annemin veya dadımın ‘bir varmış, bir yokmuş’la başlayıp hep ‘miş, mış, mış,’larla tarif ettiklerine ben-

26 a.g.e., s. 31.

27 a.g.e., s. 20.

zemiyordu.²⁸ Ayrıca, onlara Mısır'dan hâlâ mektuplar gönderen bu saraylı akrabaların evin içinde çeşitli resimleri de vardır.²⁹ Böylece, yüzler, giysiler, sesler ve soylu insanların hareketleri, kaybettikleri ihtişamlı ve renkli hayat tarzlarına olan özlem ve hayranlıklarını artırıp, geçmiş ve mevcut çocukluğunun arasındaki birbirinden çok farklı iki sosyal çevreyi sürekli olarak genç delikanlıya hatırlatmaya devam ederek, Yakup Kadri'nin ve ailesinin zihinlerinde yankılanmaya devam etmektedir.

Yakup Kadri'nin Mısır'daki aristokrat yaşamlarını yansıttığı, Manisa'yla kıyaslanınca, ailenin zor koşullar altında yaşamaya devam etme savaşını ve diğer insanlarla bir bağlantı kurmaya çalışmalarını gösterir niteliktedir. Bu yansıtma ayrıca, sınıf farkının Yakup Kadri'nin Manisa'daki diğer çocuklarla gerçek bir ilişki kurmadaki başarısızlığına ne denli büyük bir katkı yaptığını da açıklar. Ailenin içinde olduğu gibi, ailenin dışında da *başkaları* Yakup Kadri'nin kişisel kimliğini oluşturmasında ikili bir rol oynarlar. Yakup Kadri çocukluğu boyunca ailesini, özellikle anne tarafı, büyük ölçüde özdeşleşilecek bir bütün olarak göreyerek, ailenin dışında kalan başkalarını ise kendisini uzak tutması gereken bir şey olarak algılayarak bireysel kişiliğini tahayyül eder.

Gençlik Hatıraları

Yakup Kadri, otobiyografik anlatılarında 1908 ile 1916 yılları arasını kapsayan yaşamının ikinci dönemini, bireysel, kozmopolit, yozlaşmış ve bohem bir zaman dilimi olarak tarif eder. Kendi yaşam anlatısını kuşağının ve toplumun anlatılarıyla ilişkilendirip ve hem kendi hem de çağdaşlarının davranışlarını eleştirerek, kişisel kimliğiyle başkalarınıninkileri yakından bağlantılandırır.³⁰ Gençlik dönemine odaklanan otobiyografik anlatılarında, Yakup Kadri kendini toplumunun yüz yüze geldiği siyasi, sosyal ve kültürel konulara karşı kötümser ve kayıtsız, daha çok bireysel edebi başarıları ve entelektüel gelişimi hakkında endişe eden biri olarak konumlandırır. *Ergenekon* adı altında topladığı Milli Mücadele dönemi yazıları hakkında kaleme aldığı son sözde bu dönemi adeta bir geçiş dönemi olarak tanımlar:

On sekiz yaşımda iken asi bir anarşist idim. Yüksek bir makam sahibini veya her hangi bir kudretli adamı yere sermek en büyük emelimdi. Sonradan bir ihtilalin başına geçmek ve halk kitlelerini bir rüzgârın bir ormanı dalgalandırışı gibi harekete getirmek istedim. Otuzumda bunların hepsinden vaz geçmiş, hiçbir şeye inanmaz olmuş ve kendimi cismani hazlara terk etmiştim. Fakat etin bu iltihabın-

28 a.g.e., s. 116-117.

29 a.g.e., s. 117.

30 Yakup Kadri'nin benzer bir eleştirel tavrı, I. Dünya Savaşı'ndan sonra Anadolu'da başlayan Türk Milli Mücadele hareketine karşı günlük köşe yazıları yazar Ali Kemal ve Cenap Şahabettin gibi çağdaşlarına yönelik olarak da sürdürmesi önemlidir.

*dan ruhun başka türlü bir iltihabıyla uyandım. Mistik bir sevda can evimi bir yangının alevi gibi sarmıştı. Bu alevle tutuştukça hayat buluyordum ve ılık uzletimi, yüzleri berrak kaynak sularını andıran hayaletlerle dolduruyordum.*³¹

Bu otobiyografik alıntıda hayli şiirsel ve edebi bir dille Yakup Kadri çoğu kişi gibi kendisinin de gençlik yıllarında hızlı ve keskin dönüşümlerle yaşadığını ifade eder. Bir bakıma yazar her gencin tecrübe edebileceği ani ve sert değişimler yaşar. İlk gençlik yıllarında önce kendini toplumu kökünden değiştirecek bir devrimci bir anarşist görür. Otuzunda ise yine ani ve keskin değişimler yaşayarak bir süre kendini tensel hazlara ve bir süre ise mistik sevdaya kaptırır. İlginç bir şekilde Yakup Kadri yaşadığı deneyimleri kendi kuşağının ve sosyal çevrenin genel bir temayülü olarak değerlendirerek bu döneme odaklanan otobiyografik anlatılarında bireysel kişiliğini yine bağıntısal olarak tahayyül eder.

Yirminci yüzyılın başlarına tekabül eden bu yıllarda gençliğin “artık hiçbir şeye ve hiç kimseye inanmadığını” düşünen Yakup Kadri, kuşağının Türk toplumuna hâkim siyasi ve sosyal kutuplaşma, karışıklık, inançsızlık ve hayal kırıklıklarıyla tuzağa düşürüldüğünü ileri sürer. *Atatürk* hakkındaki biyografik denemesinin önsözünde kuşağının içinde yaşadığı havanın genel bir panoramasını tasvir ederken, özellikle siyasi liderlerle devlet adamları kendi çıkarları ya da kişisel şöhretleri için güç kazanmak uğruna, topluma sosyal ve siyasi değişim getirmek yerine birbirleriyle çekiştiklerini iddia eder. Yakup Kadri, on dokuzuncu yüzyılın sonu Avrupa’ında genç neslin kendilerini zamanın sosyal ve siyasi krizlerinden tecrit etmelerine yol açan büyük inançsızlıkların, şüpheciliğin ve ayrışmanın Türkiye gençliğini de etkisi altına aldığını belirtir:

Yirmi yaşımıza girdiğimiz zaman, artık hiçbir kimseye hiçbir şeye inanmıyorduk. Meşrutiyet inkılabının şarkıları bize bir takım herzeler gibi geliyordu. Hele sokak destancuların ‘yaşasın!’ çılgınlıklarıyla ortaya attıkları, salaştan tiyatroların şanolarına çıkardıkları ‘hürriyet kahramanları’na başımızı çevirip bakamıyorduk bile. Panayır mızıkacılarının yardımıyla yapılan halk nümayişleri bizi tiksindiriyor, evlerimize kaçıyorduk. Bir gün evde aileden yaşlı bir adam bana şunu demişti: ‘Canım; böyle incesaz takımıyla inkılap mı olur.? Lakin biz, top ve tüfikle de olsa zaten inkılap ve ihtilal denilen şeye inanmıyorduk. Şahsi hayatımızda olduğu kadar millet ve memleket meselelerinde de tamamıyla reybileşmiştik [kuşkucu olmuştuk] ve birçok Frenkçe kitapların yardımıyla bu ruh ve iman iflasını bir nevi ilmi fikir sistemi haline sokmaya çabalıyorduk. Bunda da, doğrusu, çok güçlük çekiyorduk. On dokuzuncu asrın sonu Avrupa’da bir büyük inkâr ve ‘dissociation’ devridir. Bütün kıymet hükümlerinin batıl ve bütün ölçülerin bozuk olduğunu ispat yolunda birbirleriyle müsabaka eden muharrir ve mütefekkirlerin adedi, o devirde,

31 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Ergenekon: Milli Mücadele Yazıları*, Ankara, Kültür Bakanlığı, 1981, s. 242.

sayılmayacak kadar çoktu. Bunlar, bir takım kötü gençlik arkadaşları gibi bizi baştan çıkarır; bizi maceradan maceraya sürüklerken kafamızda yükseklerde dolayan kimselerin sarhoşluğunu hissederdik. O Frenk üstatlarından ödünç aldığımız inkâr ve istihza kanatlarıyla, sanki muhitimizin üstüne çıkmış, sanki mensup bulunduğumuz cemiyetin perişanlıklarına, adiliklerine, ‘yalanlarına’ ve şarlatanlıklarına’ yukarıdan, bir hakaretli yabancı gözüyle bakmış gibi oluyorduk.³²

Alıntıda *Anamın Kitabı*’na benzer şekilde Yakup Kadri’nin bireyselliğini bağıntısal olarak kurmaya devam ettiği gözlemlenir. Yazar bireysel kimliğini aynı anda mensup olduğu toplum ve kuşağa hâkim zihniyetle ve Avrupa’nın ait olduğu nesil üzerindeki tahrip edici etkisiyle ilişkilendirerek kurar. Her iki durumda da otobiyografik benliğini bağıntısal olarak tasvir eder. Kendi kuşağı adına konuşarak o dönemde gençlerin deneyimlediği kuşkuculuk, inkârcılık, bireysellik ve yabancılaşma gibi düşünsel buhranları kendisinin de yaşadığına işaret eder. Dönemin toplumsal ve siyasi olaylara kayıtsız kalmalarını Avrupa’nın nesli üzerindeki tahrip edici etkisine bağlayarak aynı anda kendi kimliği ve ait olduğu toplumun ötekisini de tanımlar. Kuşağının ve kendisinin topluma yabancılaşmasını bir takım Avrupalı düşünürlerin inkâr edici fikirleriyle açıklamaya çalışması bu yüzdendir.

Bu çerçevede Yakup Kadri eleştirisini, özellikle, on dokuzuncu yüzyılın sonunun ve yirminci yüzyılın başının iki edebi akımı olan *Servet-i Fünun* ve *Fecr-i Ati*’ye yönlendirir. Bu edebi akımların şair ve yazarları “sanat için sanat” ve “sanat şahsi ve muhteremdir” fikirleriyle eserler üretiyorlar; edebiyatı ve sanatı, bireylerin entelektüel ve duygusal haz aldıkları ve bu yüzden bilhassa zamanın siyasi ve sosyal krizlerine kayıtsız kalması gereken, insan yaratıcılığının ve zekâsının doğası gereği hayranlık uyandıran, güzel ve değerli tezahürleri olarak değerlendiriyorlardı. Bu dönemde Yakup Kadri de *Fecr-i Ati* edebiyat topluluğunun bir üyesi ve bu edebi akımların önde gelen isimlerinin sadık bir severi ve takipçisidir. 1933’te yazdığı eserinde, Yakup Kadri zamanın en ünlü yazarlarından bazılarıyla birlikte *Fecr-i Ati* topluluğuna katılmak üzere arkadaşı Şahabettin Süleyman tarafından davet edildiğini hatırlar. Davetten heyecan ve şaşkınlık duyarak Yakup Kadri bu teklifi kabul eder. Uzun münakaşalar sonunda topluluğun adının (*Fecr-i Ati*) ve sloganının (“Sanat şahsi ve muhteremdir”) karara bağlanacağı küçük bir odada bir araya gelirler. Bu toplantıda konuşulanların heyecanı ile genç Yakup Kadri eve “Sanat şahsi ve muhteremdir” sloganını zihninde defalarca tekrarlayarak döner. Kendine bu kutsal ve büyük anlayışı ondan haberi olmayanlara karşı savunmaya söz verir.³³ Her türlü karşı saldırıya rağmen o dönem sanat ve edebiyat hakkındaki görüşlerini ısrarla sürdürdüklerini ve “Sanat şahsi ve muhteremdir” dövizini elden bırakmak istemediklerini ifade eder: “Yani kalemimizi her

32 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Atatürk*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002, s. 16-17.

33 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, “Bir Kısır, Bir Hisse” *Kadro* 2/13, 1933, s. 25.

hangi bir fikir cereyanının, her hangi bir ideolojinin emrine vermekten kaçınıyor; yalnız kendi hislerimize, kendi zevkimize göre ‘güzellik’ yaratma çabası içinde çırpınıyorduk.”³⁴ Yakup Kadri için sanat ve edebiyattaki bu “çoşku” ve “cesaret” yeni bir ideolojiye, Türk vatanserverliği ve milliyetçiliğine dönüşüne kadar devam eder. Yazara göre, takip eden yıllarda, her ne kadar sanatı ve edebiyatı beğenilecek ve kişisel bir şey olarak anlamaya devam etse de, bir yandan da daha önemli bazı şeylerin olabileceğini ve bazı şeylerin de o kadar “şahsi” ve “muhterem” olmayabileceğini düşünmeye başlar.³⁵

Gençlik dönemini tasvir eden otobiyografik anlatılarında Yakup Kadri, zihinsel dünyası gibi kendi bireysel karakteri ve mizacı da bağıntısal olarak tahayyül eder. Bu çerçevede yakın arkadaşları üzerinden, onlarla kendi mizacı arasındaki farklar ve benzerlikler aracılığıyla bireysel kişiliğini tasvir eder. *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları* (1969) kitabında Şahabettin Süleyman, Refik Halit ve Ahmet Haşim gibi kendi kuşağından genç yazarlar hakkındaki anılarında, bu yazarlarla ilgili anı ve düşüncelerini okurlar paylaşırken, sık sık kendisiyle onlar arasındaki bireysel ve zihinsel farklılıklara da değinir. Örneğin bir seferinde, kendi psikolojik ve ruhsal yaratılışını iyi bir arkadaşı olan Refik Halit Karay’la karşılaştırır:

Refik Halit doğuştan iyimserdi ve her iyimser tabiatlı insan gibi realist bir hayat adamı olmuştu. Ben ise kötümser ve karamsar mizaçlı idim ve bu mizaç arkasından gördüğüm dünyada bana yaşamak zevki verecek hiçbir şey bulamıyordum. [...] Demek oluyor ki, edebi zevklerimiz ve anlayışlarımızda dahi uyumsuzluk vardı ve bunu Hamdullah Suphi (Tanrıöver) bize dair yazdığı bir eleştirmede, hatırımında kaldığına göre, şu formülle ifade etmiştir: ‘Refik Halit dış âlemin, Yakup Kadri iç âlemin ressamıdır.’³⁶

Buna göre kendisini bir kâğıt kalem adamı, içsel, çoğunlukla kötümser ve karamsar bir kişilik olarak tanımlarken, Refik Halit’i ise daha iyimser, gerçekçi ve dünyevi bir insan olarak portre eder. Hatta daha da ileri giderek, Yakup Kadri Refik Halit’i “hayat adamı” kendisini ise “kitap adamı” olarak tarif eder. Bunu ise yazar olarak her ikisinin de etkilendiği Guy de Maupassant üzerinden açıklar:

Evet, pekiyi hatırlıyorum, o zamanlar en örnek realist hikâyeci telakki edilen Guy de Maupassant’ın eserleri elimizden düşmezdi. Ama şu var ki, benim Maupassant’ı sevişim onun hayat sahnelerini bir fotoğraf objektifiyle aksettiren sanatı değil, bunun ardında çarpan insan kalbinin sesi ve onu günün birinde akıl hastalığına uğratan karamsar dünya görüşüyüdü. Refik Halit’in ise onu bu yönünden

34 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2000, s. 35.

35 Karaosmanoğlu, “Bir Kıssa, Bir Hisse”, s. 26.

36 Karaosmanoğlu, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, s. 55-56.

*sevip değerlendirdiğini sanmıyorum.*³⁷

Anamın Kitabı'nda olduğu gibi burada da Yakup Kadri kendi kişiliği hakkında doğrudan konuşmak yerine, en iyi arkadaşlarından Refik Halit aracılığıyla, onunla kendisini karşılaştırarak konuşur. İlginç bir şekilde Refik Halit'in Maupassant'tan etkilenmesini somut bir şekilde açıklamak yerine bazı tahminler ve genellemelerle geçiştirir. Yine de otobiyografik benliğini en yakın arkadaşıyla ikisi arasındaki mizaç, duyuş ve edebi zevk ayrımı üzerinden, yani bağıntsal olarak kurması dik-kate değerlidir. Dolayısıyla daha sonraki yıllarda muhalifi olacaksa da, ilk gençlik yıllarına odaklanan otobiyografik anlatılarında Yakup Kadri kendini içe dönük, yalnız, bireysel ve kötümser bir kişi olarak tasvir eder. Bunu kişiliğini bazen kendi kuşağının genel temayülleriyle bazense yakın arkadaşlarıyla arasındaki karakter ve görüş farklarını ve benzerliklerini öne çıkaracak şekilde, yani bağıntsal olarak tasvir eder.

Otobiyografik Anlatı ve Milli Kimlik

Balkan Savaşları Yakup Kadri'nin bireysel odaklı dünya görüşü ve sanatla bağlarını koparmasının ve Osmanlı Türk toplumunun yüz yüze kaldığı sosyal ve siyasi meselelerle ilgilenmeye başlamasının işaretlerini verir. Yazar özellikle I. Dünya Savaşı'dan kısa bir süre sonra, kendini kozmopolit düşünceden kopararak Mustafa Kemal'in liderliği altındaki Türk İstiklal Harbiyle bağdaştırmaya başlar. İlk olarak, İstanbul'da oldukça etkili bir gazete olan *İkdam*'da Anadolu hareketini destekleyen günlük köşe yazıları yazar. Daha sonra, savaşın trajik yönlerini ve Anadolu halkı üzerindeki etkilerini haber verebilmek için, bir gazeteci olarak Halide Edip Adıvar'a eşlik ederek Anadolu'ya gider. Anıları bu yıllarda Yakup Kadri'nin ferdi ve bağımsız odaklı sanat anlayışından milli sanat anlayışına doğru bir evrim tecrübe ettiğini yansıtır. Bu süreçte Balkan Harbi, I. Dünya Savaşı ve İstiklal Harbi gibi mevcut siyasi olaylar, yazarın ifadesiyle milli felaketler daha önce kendisinin de destek verdiği sanatın "şahsi" ve "muhterem" olduğu düşüncesini derinden sarsar. Yazar ferdiyetçi ve kozmopolit dünya görüşünden Türk milliyetçiliğine doğru evrilen ideolojik değişim yaşar. 1933 yılında *Kadro* dergisine yazdığı otobiyografik öğelerin hâkim olduğu bir yazıda bu değişimi sanatın ferdi ve müstakil olmayacağı tezi üzerinden açıklar:

Bu coşkunluğum, sanat perisi yolunda bu serdengeçtiliğim, ilk milli felaketimiz olan Balkan harbine kadar, bütün ateşiyle devam etti. Fakat ne vakit ki, Çatalca önüne dayanan düşman toplarının sesini ta yatağımın içinden işitmeye başladım, hisseder gibi oldum ki, hayatta benim yaptığım mücadeleden daha mühimleri vardır.

Balkan harbini daha bir sürü milli felaketler takip etti. Ben gene "Sana şah-

37 a.g.e., s. 56.

si ve muhteremdir” diyordum. Fakat onun yanı başında, hiç değilse onun kadar şahsi ve muhterem şeyler olabileceğini de düşünmeye başlamıştım. Nihayet, 1914, 1918 geldi. Garp imperiasmasının kandan ve yağmadan gözü dönmüş kurt sürüleri, bütün vahşetiyle bizim zavallı ağıllarımızın üstüne de saldırdı ve ortada, ne edebi cemiyetlerden, ne mukaddes sanat davalarından eser kaldı. O zaman, artık, bütün acı sarahatiyle anladım ki, istiklali uğrunda o derece ter döktüğüm sanat, evvela, bir cemiyetin, bir milletin malıdır. Sonra da nihayet bir devrin ifadesidir. Bunlardan tecrit edilmiş bir sanatın ne manası, ne kıymeti vardır. Müstakil sanat müstakil vatanda olabilir.³⁸

Yakup Kadri bu alıntıda bir taraftan bir birey olarak düşünsel olarak millileşme sürecini özetlerken, diğer taraftan sanatın toplumsal ve milli olması gerektiğinin altını çizer. Yeni sanat anlayışını ise doğrudan önceki yıllarda savunduğu birey odaklı ve “sanat sanat içindir” fikrine karşı konumlandırır. Yazının devamında Goethe ve Shakespeare’in eserlerinin üretildikleri dönemi ve içinden çıktıkları toplumun bir yansıması olmasıyla açıklaması bu yüzdendir. Benzer şekilde otobiyografik metinlerinde, Yakup Kadri kişisel temsilini Türk milletinin tarihiyle yakından ilişkilendirerek, bu yılları önceki yıllara karşıt bir şekilde inşa eder. Türk milli mücadelesine duyduğu bu yeni gelişen bağlılığından dolayı, önceki yaşamını ideolojik hatalarının ve safahata düşkünlüğünün kronolojik bir anlatısı olarak görmeye başlar.

Genel olarak ele alınırsa, Yakup Kadri’nin bu dönemi kapsayan otobiyografik metinlerinin iki önemli işlevi vardır: Birincisi, İstiklal Harbi çerçevesinde modern Türk kimliğinin ortaya çıkışının tarihini anlatarak, Yakup Kadri kendisini Türk milli mücadele hareketinin temel figür ve failerinde biri olarak tahayyül eder. Ona göre İstanbul’daki günlük gazetelerde Anadolu hareketini destekleyen yazılar yazması bunu en bariz tezahürüdür. Kendisini, entelektüel bir yenilikçi, milliyetçi, milletinin haklarının müdafisi ve modern Türk tarihinin yazarı olarak sunar. İkincisi, kendini Türkiye’nin yakın geçmişindeki bu büyük siyasi ve toplumsal olayların anlatıcısı olarak konumlandırarak, Yakup Kadri kendini bu tarihi olayları ileriki zamanlarda da hatırlanabilir ve canlı bir otobiyografik özne haline dönüştürür. Böylece, her ne kadar onun özel yaşamı arka planda ve eksik görünse de, yazarın otobiyografik anlatıları milli mücadele dönemi sırasında kişisel tecrübelerini tasvir ettikleri için aslında kendi kimliğinin altını çizer. Bu da Türk milliyetçiliğinin onun bireysel kişiliğinin ayrılmaz bir parçası haline gelmesinden kaynaklanır. Yakup Kadri’nin bu otobiyografik anlatılarında kendi bireysel hikâyesi ile ulusun macerası öyle iç içe geçer ki, birinin diğerinden ayırmak oldukça güçleşir. Anthony Cohen’in otobiyografî ve millet ilişkisini irdelediği makalesindeki ifadesiyle

38 Karaosmanoğlu, “Bir Kıssa, Bir Hisse”, s. 26.

bu özyaşamöykülerinde Yakup Kadri Türk ulusunu *gördüğünde kendini* görür.³⁹

Yakup Kadri'nin bireysel kimliği ile modern Türk ulusunun inşa sürecinin iç içe geçtiğini kapsayan otobiyografik anlatıları, temel olarak I. Dünya Savaşı sonrasında Anadolu'da ortaya çıkan ve gelişen Türk milli direnişini ve 1919 ile 1923 yılları arasında İstiklal Harbi etrafında yaşanan olayları resmeder. Onun bu dönem boyunca yazdığı otobiyografik metninin genel yapısı önceki döneme kıyasla büyük farklılıklar gösterir: sosyal ve siyasi zorluklara rağmen kötümserlik yerini iyimserliğe bırakır; bireysellik ve kozmopolitliği reddeder; öndere ve halka kayıtsız şartsız bir inanç ve sadakat duyar, anti-emperyalist duyguları derinleşir. Yakup Kadri yalnızlık hissini ve bireyselliğin üstesinden gelmek için kendini halkla birleştirir. Bu çerçevede ilk olarak 1958'de yayımlanan Yakup Kadri'nin *Vatan Yolunda: Milli Mücadele Hatıraları* adlı anı kitabı çok kritik bir yer işgal eder. Okuyucu hatıra boyunca, İstiklal Harbi'nin ve hareketin önderi ve modern Türkiye'nin kurucusu Mustafa Kemal'in şahsiyetinde simgeleştirilen liderin romantikleştirilip idealleştirilmesiyle karşı karşıyadır.

Vatan Yolunda'nın önsözünde, kitabın yayımlanmasının nedenlerini tartışırken, Yakup Kadri milli mücadelede yaşanan olaylar hakkında anılarını yazanların çoğunlukla çeşitli siyasi ya da kişisel hedeflerinin olduğunu vurgular. Bazıları bu mücadeleye büyük katkılarını gösterebilmek ve kendilerini Mustafa Kemal'le yakından ilişkilendirerek halkın gözündeki kredilerini artırmak için kişisel kahramanlık hikâyelerini anlatmayı amaçlarken, diğerleri "Atatürk Samsun'a ayak basmadan önce Anadolu'nun şurasında burasında ilk vatan müdafaası hareketlerine giriştiğini hikâye etmek suretiyle milli mücadelenin kronolojisini değiştirmek cüretinde" bulunur.⁴⁰ Yakup Kadri'nin bakış açısına göre, milli mücadeleye bireysel bir mücadele olarak bakmak, onu kolektif milli bir hareket olarak tartışmayı zorlaştırır. İstiklal mücadelesi halkın gözündeki önem ve anlamını kaybetmekte ve onu bir otobiyografik ya da monografik metinler toplamına çevirir.⁴¹ Bu ifadelerle ayrıca yazar bireysel endişelerin Türk milli mücadelesinin ardında yatan ruhu, heyecanı ve gayreti gölgelediğinin altını çizer.

Vatan Yolunda'da milli mücadeleye kolektif bir deneyim olarak bakan Ya-

39 Anthony P. Cohen, "Personal Nationalism: A Scottish View of Some Rites, Rights and Wrongs," *American Ethnologist* 23/4, 1996, s. 805.

40 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Vatan Yolunda: Milli Mücadele Hatıraları*, İstanbul, İletişim, 1999, s. 13. Yakup Kadri, Mustafa Kemal'in Anadolu'ya gitmesinden önce bölgesel direniş hareketlerinin varlığını kabul etmesine rağmen, bunların birçoğunun disiplin ve organizasyon eksikliklerinin yanı sıra, potansiyel olarak başıbozuk çeteci liderlere sahip olmalarından, düzenli direniş hareketine giderek yararlı olmaktan çok yıkıcı olmaya başladıklarını söyleyerek, bu hareketlere oldukça eleştirel bir yaklaşım geliştirir. Bu sebeple, Atatürk'ün düzenli ordunun kurulmasından hemen sonra bu hareketleri dağıttığını ifade eder.

41 *a.g.e.*, s. 14.

kup Kadri, Kurtuluş Savaşı'nda Türk halkının ve önderleri Mustafa Kemal Atatürk'ün kahramanlıklarını tasvir eder. Bu yüzden bu dönem hakkındaki tespitlerinde tarafsızlık iddiasında olmasına rağmen, anılarının sayfalarına milliyetçilik, idealizm ve duygusallık egemendir. Milli mücadele hatıraları Yakup Kadri, Atatürk'ün bağımsızlık yolunda halkına karşı yürüttüğü başarılı bir siyasi ve askeri liderlikle imkânsız başardığı ve Osmanlı İmparatorluğu'nun "küllerinden" yeni, modern bir millet yaratarak kahramanı olduğunu anlatan modern bir epik gibi sunar. Milli mücadeleyle kişisel benlik hikâyesinin iyice iç içe geçtiği bu otobiyografik anlatıda Yakup Kadri, istiklal uğruna Türk halkının sahip olduğu mücadele ruhunu ve idealizmini yeniden uyandırmayı ve unuttukları anılarını canlandırma-ya gaye edinir.

Mustafa Kemal'in askeri dehası ve siyasi liderliğinde Türk milli hareketi başladığı zamanlar, Yakup Kadri sağlık sorunları sebebiyle İsviçre'de tedavi görmektedir. Bu yüzden *Vatan Yolunda*'ya onun gibi Avrupa'da yaşayan bazı Osmanlı devlet adamlarının ve entelektüellerinin Anadolu'daki milli mücadele hareketini nasıl algıladıklarına dair genel bir bakışla başlar. Yakup Kadri ilk önce Anadolu'daki hareketinin ateşli savunucularını ve ona şüpheyle yaklaşanların genel bir panoramasını resmeder. Milli mücadele başladığına Avrupa'da bulunan Türklerin hararetle milli mücadeleyi destekler.

Bahusus ki, hepimizin kalbinde dünyanın yeni efendilerine karşı bir kızıl isyan bayrağı açılmış bulunuyordu. Bahusus ki, her birimiz kendimize göre muvazaa kabul etmez bir Kuvvayı Milliyeci idik. İstilacıların kanunlarına velev muvakkat bir zaman için olsa da boyun eğmezdik, velev zahiri de olsa Fransız subayına, bir İngiliz polisine, bir Yunan güler yüz gösteremezdik. Yani eski atalar sözüne uyarak 'köprüyü geçinceye kadar ayıya dayı' diyemezdik. Çünkü bizde daha o zamandan beri Atatürk gençliği şuuru, bir Atatürk gençliği gururu uyanmıştı.⁴²

Anakronik bir biçimde daha milli mücadelenin başladığı günlerde Atatürk gençliği şuuru uyanışına gönderme yapan Yakup Kadri, hatıralarının ilk sayfalarında kendisi ve akranlarının bu ülkeye inançlarının sağlamlığının altını çizer. Ayrıca Türkiye'den kilometrelerce uzak Avrupa'da bulunan bir gencin Mustafa Kemal'in askeri ve siyasi dehasının daha o zaman farkında olduğunu belirterek kendi sezgili ve öngörülü kişiliğine işaret eder. Bir ayrıcalık olarak sunulan bu erken farkındalık aracılığıyla yazar, otobiyografik benliğini doğrudan milli mücadelenin lideriyle ilişkilendirir:

O[Atatürk], dünyanın en ileri, en modern savaş vasıtalarıyla teçhizatlı iki büyük devletin ordularını yalnız cesareti, cüreti ve enerjisiyle yenmiş bir Ortaçağ kahramanı değildi. Harp fenninin bütün inceliklerini bilen mahir bir kumandan-

42 a.g.e., s. 20-21.

*di. Yani her şeyden evvel bir akıl ve hesap adamıydı ve kafasının bu teşekkülü itibariyle, Avrupa gazetelerinin iddia ettiği gibi bir maceracı çete reisi olmasına ihtimal verilmezdi.*⁴³

Yakup Kadri'nin Avrupa kamuoyunun tersine Atatürk'ün bilimin ve modernitenin değerlerini benimsemiş modern bir askeri ve siyasi lider olduğunu öne çıkarması dikkate değerdir. Maceraperestlikten uzak, sağduyulu, soğukkanlı ve akılcı yani modern bir kahraman Atatürk imgesi yaratma aracılığıyla onun hâkim askeri ve siyasi dâhiliği söylemini yeniden üretip pekiştirir. Bunu yaparken ayrıca Atatürk'ün ayrıcalıklı erdemlere sahip olduğunun farkında olan bir otobiyografik özne olarak kendi bireysel kişiliğinin ayrıcalıklılığına işaret eder. Okuyucu burada genç yaşta ve üstelik çok uzaklarda Atatürk'ün ayrıcalıklı kişiliğinin farkına varan, sezgi ve öngörülerini son derece sağlam bir otobiyografik özneyle karşı karşıyadır.

Ancak Yakup Kadri ve akranlarının bir kısmının bu heyecan ve şuru bazı Osmanlı ileri gelenlerinde görmemesi Yakup Kadri'de büyük bir hayal kırıklığı yaratır. Kendi ifadesiyle bu “kozmpolit” Osmanlıların özellikle hala Batı'dan medet ummaya devam etmesi yazarın onlara suçlayıcı eleştiriler yapmasına neden olur. Yazar bu dönemde Avrupa'nın ve özellikle de İtilaf Devletleri'nin Türk düşmanı olduklarını düşünür. “Hakikatin” bir milliyeti olduğuna inanan Yakup Kadri artık, Avrupa tefekkürüne, Avrupalının insaf ve adalet duygularına inanmamaktadır.⁴⁴ Avrupa'nın zulüm ve intikam siyaseti özellikle son zamanlarda kendini iyice hissettirmektedir:

*Galip devletler, şimdi de Osmanlı saltanatının idam hükmünü vermek ve yerine getirmekle meşguldürler. Osmanlı saltanatı, onlar nazarında öbürlerinden daha ağır bir cezaya layık görülüyordu. Çünkü, yüzyıllardan beri yarım sömürge durumunda geri bir Şark memleketi olduğunu unutup “Düveli Muazzama” ile boy ölçüşmeye kalkışmıştı. Çünkü, o büyük devletlerin siyasi ve iktisadi boyunduruğundan kurtulmak teşebbüsünde bulunmuştu ve nihayet çünkü, Osmanlı saltanatında hâkim unsuru teşkil eden Türkler Müslümandılar. Ta Ortaçağ'dan beri nice Haçlı akınlarına ön safta hep bu unsur karşı koymuştu. Şu halde, her şeyden önce Türk milletini kökünden kazımak yahut onu artık bir kere daha kimildanmayacak kadar ezmek lazımdı. Garp devletleri böylesine büyük ve tarihi misyonu ancak uzun vadeli bir imha sistemiyle başarabilirlerdi. İşte, bunun içindir ki, Almanya'nın, Avusturya'nın, Bulgaristan'ın hemen hiçbir bölgesini askeri işgalleri altına almadıkları halde Türkiye'de silahla zapt edilip yerleştikleri hayati nokta bırakmamışlardı ve memleketimizi ateşten, demirden bir Engizisyon çemberi içine almışlardı.*⁴⁵

43 a.g.e., s. 23.

44 a.g.e., s. 27.

45 a.g.e., s. 28.

Bu alıntı Yakup Kadri'nin otobiyografik anlatısında Avrupa'ya karşı menfi tavrını göstermenin yanında dönemin aydınlarının Osmanlı'ya bakışlarındaki ikircikli konumları konusunda da ipuçları verir. *Vatan Yolunda* otobiyografik anlatısının birçok yerinde, yazar özellikle Osmanlı'ya karşı oldukça mesafeli ve menfi bir yaklaşım sergiler. Hatta yeni ulusu yer yer Osmanlı'ya karşı konumlandırır. Bu tavır özellikle modern Osmanlı saltanat erbabının kayıtsızlığı ve kurumlarının iflas ettiği ve Osmanlı'nın devletinin modern dünyada işlevini yitirdiği söylemi üzerinden sunulur. Nitekim milli mücadele hatıralarında kozmopolit Osmanlı bürokratları ve aydınları yazarın sert eleştirilerine maruz kalır. Ancak yukarıdaki alıntıda olduğu gibi özellikle Avrupa'nın ikiyüzlülüğü ve düşmanlığı söz konusu olduğunda birden bire yazarın tavır değiştirdiği ve ona sahiplendiği, hatta onun adına konuştuğu görülür. Bunu yukarıdaki alıntıda Osmanlı'da egemen unsurun Türk olduğu söylemi aracılığıyla yapar. Avrupa'nın Osmanlı'ya karşı düşmanca muamelesini onun egemen unsuru Türklerle ve Haçlı seferleriyle ilişkilendirerek açıklaması bu yüzdendir. Yeni Türk kimliğini Osmanlı'nın birçok siyasi ve kültürel değerini yadsıyan bir söylem üzerine kuran Yakup Kadri de, Osmanlı kültürel geçmişiyle sürekliliği değil de kopuşu dillendiren birçok Cumhuriyet aydınının ikilemine düşer. Osmanlı kültürel ve siyasi mirasının taşıyıcısı olarak, her ne kadar onunla tahayyül ettiği yeni Türk kimliği arasına mesafe koymaya çalışsa da, bundan tam olarak kurtulamaz. Nitekim Ankara-İstanbul karşıtlığı üzerine oturtmaya çalıştığı milli mücadeleye odaklanan bu otobiyografik anlatısında, Osmanlı'yı inkâr ve ona aidiyet söylemini aynı anda kurar.

Tam da bu yüzden *Vatan Yolunda* otobiyografik anlatısında Yakup Kadri'nin Avrupalıların ikiyüzlü ve düşmanca politikalarına rağmen, bazı Osmanlı devlet adamı ve aydınlarının Avrupa'dan hala medet umması karşısındaki tavrı önemlidir. Öncelikle kendisiyle birlikte Avrupa'da yaşayan bir kısım Osmanlı aydınları arasındaki bu tavır Yakup Kadri'yi hayal kırıklığına uğratar.

*Bunlar İtilaf Devletleri tarafından bizimle beraber aynı baskı altında buldukları ve –kimi öteden beri İngiliz taraftarlığı, kimi Fransız dostluğu ile tanınmış olmalarına rağmen- tıpkı bizim gibi Heimatioss şartları içinde süründükleri halde gene bu devletlerin adaletine inanmak gafletinden kurtulamıyorlardı. Düşmanlarımıza karşı mukavemet ve dik kafalılık zihniyetinden vazgeçip de itaat ve pişmanlık gösterdiğimiz takdirde af ve insaflarına mazhar olacağımızı umuyorlardı.*⁴⁶

Yakup Kadri Avrupa'nın düşünsel, siyasi ve kültürünün mutlak üstünlüğünü kabul eden bu aydınların gözlerinin Batı hayranlığıyla tamamen körleştiğini düşünür. Öyle ki Türklere karşı haksız ve adaletsiz davranışlarıyla kendi medeniyetlerinin bütün prensiplerini ihmal etmeleri karşısında bile bu Osmanlı aydınlarının tavırlarını değiştirmez. Yazar, özellikle Anadolu'daki milli harekete karşı en ufak

bir kuşkuyu milli mücadelenin altını oymaya dönük bir çaba olarak değerlendirip, Padişah'a karşı hâlâ sadakat gösterenleri ve Osmanlı İmparatorluğu'nu kurtarmak için Büyük Britanya'nın ya da Amerika'nın korumacılığının peşinde koşanları şiddetle eleştirir. Bu yolda işi, muhalifleri bu milli davanın düşmanları ve vatan hainleri olarak görmeye bile vardır.

Bu gruptan insanlara karşı görüşlerini açıklamak için, 1922 yılında kamuoyu içinde gelişen milli davayı desteklediği bir köşe yazısından alıntı yapar. Bu yazıda, okuyucunun dikkatini savaş sırasında entelektüellerin içinde buldukları kötümser ve umutsuz ruh haline çeker. “Bedbinliği” ve umutsuzluğu halkın esenliği için tehlikeli addeder, özellikle kriz zamanlarında bedbinliğin, “hezi-metçiliğin” ve “mızıkçılığın” ya da “şuursuz hainliğin” bir göstergesi olduğunu vurgular. Yakup Kadri'ye göre, bu yüzden, bu davranışlarda bulunan insanların topluma verdikleri zarar, herhangi bir dış düşmanın vereceğinden çok daha fazladır. Yazar için bu kişiler, bilmeden kaleyi içeriden teslim eden ve “akıllı düşmanlar”ın elden kaçırılmasına sebep olan “akılsız dostlar”dır.⁴⁷ Yazara göre, toplumun içinde bulunduğu mevcut duruma karşı kötümserlik ve ümitsizliklerine ek olarak, bu entelektüeller ve devlet adamları, asıl amaçları Türk halkını dünya tarihinden silmek ve her şeyi hesaba katarak Türklere düşman olmak olan itilaf devletlerinin “ahlaksız” isteklerini ve “ikiyüzlülüklerini” anlamakta da başarısız olmuşlardır.⁴⁸ Yakup Kadri özellikle Anadolu'daki harekete şüpheyle yaklaşan bu Osmanlı aydınlarının imparatorluğun varlığını Garplı bir manda altında koruyabilmek için, hâlâ Batılılarla müzakere edilmesi gerektiğini savunmalarından da rahatsızlık duyar.⁴⁹ Bu da Yakup Kadri'nin hayat hikâyesinde kendi benliğini bu sözüm ona kozmopolit devlet adamları ve entelektüellere karşı konumlandırır. Kendisini Anadolu'da milli mücadeleyi başlatanlarla yakından ilişkilendirirken, bu şahısları ise bu mücadeleye karşı tutumlarından dolayı ağır eleştirilere tabi tutar. *Vatan Yolunda*'da yazar bilinçli bir şekilde benlik anlatısını modern Türk ulusunun milli mücadele tarihinin içine yerleştirir.

Bunların dışında, Yakup Kadri *Vatan Yolunda*'da Avrupalıların Türk toplumu ve milli direniş hareketine karşı tutumlarından da bahseder. Avrupa basını, örneğin, sadece Türklere I. Dünya Savaşı'nda muzaffer olan Avrupalı devletlerce maruz kaldığı adaletsizliği ve baskıyı hafife almakla kalmamakta, aynı zamanda Avrupa kamuoyunu sürgündeki Türklere karşı kıskırtarak hayatı onlar

47 a.g.e., s. 53-54.

48 a.g.e., s. 23-28.

49 Daha önce de belirttiği gibi, benzer bir görüş, Yakup Kadri'nin kendisine Anadolu'daki milli mücadele aleyhinde yazdığı ileri sürdüğü edebiyatçı çağdaşlarıyla olan ilişkisinde de mevcuttur. Bu görüşler Yakup Kadri'nin *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları* kitabındaki ilgili sayfalarda dile getirilmiştir.

için daha da zor bir hale getirmiştir.⁵⁰ Bu, Yakup Kadri'nin anılarında ele aldığı insanlık, adalet ve medeniyet gibi Avrupa ideallerini sorgulamasında çok işine yaramıştır.⁵¹ Avrupalıları medeni ve teknolojik bakımdan ilerlemiş, ama aynı zamanda “ahlaksız” ve “ikiyüzlü” olarak resmeden Yakup Kadri, Türk milletinin varlığının tarihten silinmesini amaçladıklarını düşündüğü bu ülkelerin saldırgan ve sömürgeci politikalarına karşı derin bir nefret geliştirir. İstanbul ve İzmir'in Fransız ve İngiliz kuvvetlerince işgal edilmesi Yakup Kadri'nin anti-emperyalist ve milliyetçi duygu ve düşüncelerini körukler. Mesela, İsviçre'den İstanbul'a döndükten sonra Türk halkının yabancı işgalcilerin elinde uğradığı kıyımı, ancak Britanya'nın müstemlekeci yönetimi altındaki Hindistan'ın Dokunulmazları'yla kıyaslanabilir olarak tanımlar. Yakup Kadri burada, temelde harici olaylardan bahsetse de, yine de kişisel kimliğini algılamakta radikal değişimini gözlemleyebiliriz. Kendi kişisel yaşamını yabancıların tahakkümündeki halkının acı ve boyun eğdirilmesiyle bağdaştırır.

Yakup Kadri'nin Avrupalıları ve milli direniş hareketinin yerel unsurlarını Öteki olarak yapılandırılması, ulusal kimlikle otobiyografik metinleri arasındaki ilişkiyi ele alışı hakkında önemli ipuçları barındırır. Daha belirgin bir biçimde söylemek gerekirse, Avrupalıları “emperyalist,” yerel unsurları da “işbirlikçi” olarak resmetmesi, yazar adına Türk milli kimliğini Avrupalı milletler ve Osmanlı kimliğiyle karşılaştırdığı önemli bir söylemsel alet olarak okunabilir. Bu yüzden Yakup Kadri otobiyografik metinlerini, Türk halkı ve halkın liderliğine doğru giderken, Osmanlı ve Avrupalılardan farklı bir kimlik iddiası için bir araç olarak görür. Türkiye'de yaşayanlar arasında ayırt edici bir tarihi tecrübeye dayanan bir dayanışma ve ortak özfarındalık oluşturarak, Avrupalılar ve Türk milli hareketinin yerel unsurları, bu hatıralarda, büyük kararlılıkları ve dirençleri modern Türk milletinin doğmasına sebep olan milli hareket ve önder dışında kalan Öteki olarak kurgulanmıştır. Bu kurgu, farklı topluluklardan insanların, ayırt edici bütünlükler, kültürler ve tarihler üzerinde yükselen kendi varoluşları hakkında anlatılar yarattıklarını söyleyen önemli çağdaş milliyetçilik kuramlarıyla da bağlantılıdır.⁵² Benzer bir yol izleyerek, Yakup Kadri, kendi halkını Avrupalı ve Osmanlılarla taban tabana zıt bir konuma oturtup, Türk milli kimliğini korumak için otobiyografik metinlerini söylemsel bir strateji olarak kullanarak öteki söylemi üzerine kurulmuş milli anlatılar üretmiştir.

Bazı Osmanlı entelektüel ve devlet adamlarıyla Avrupalılara karşı olumsuz nitelendirmelerinin aksine, Yakup Kadri kendi kişisel kimliğini Mustafa Kemal'in-

50 *a.g.e.*, s. 23.

51 *a.g.e.*, s. 27.

52 Örneğin bkz. Benedict Anderson, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, London, Verso Anderson, 1991 ve Anthony D. Smith, *National Identity*, Reno, University of Nevada Press Smith, 1991.

kiyle yakından ilişkilendirerek *Vatan Yolunda*'da Mustafa Kemal'in askeri ve siyasi önderliğini idealleştirir. Milli mücadelenin başlangıcından sonuna kadar, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı boyunca askeri kahramanlıklarının ve siyasi dehasının çeşitli açılardan betimlenmesi yoluyla Mustafa Kemal, Türk halkının ve devletinin meşru lideri olmasını sağlayacak bütün niteliklere, karizmaya, entelektüelliğe ve karaktere sahip biri olarak gösterilir. Ankara'daki ilk karşılaşmalarını anlatırken, Yakup Kadri Mustafa Kemal'in yüzünü eski bir madalyona benzeter. Daha sonra, yüzünden çok çalışmış, çok düşünceli ve zor zamanlar görmüş bir insan izlenimi edinilse bile, gözlerinde yorgunluğa dair hiçbir işaret olmadığını açıklar. Yazara göre, Mustafa Kemal halkın ne istediğini ve neye ihtiyaç duyduğunu anlamıştır.⁵³ Onunla Ankara'da karşılaşması hayatı boyunca duygusal ve ideolojik olarak bağlı kalacağı Mustafa Kemal'e olan saygısını ve hayranlığını artırmıştır.

Mustafa Kemal'i halkını zafere ve çok zorlu sosyal ve siyasi koşullarda tam bağımsızlığa başarıyla ulaştırmış bir lider olarak sunarken, Yakup Kadri kendi anlatısını, muhaliflerinin Mustafa Kemal'in Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1927'deki kongresinden önce yazdığı *Nutuk*'a tepki olarak ürettikleri karşıt görüşlü otobiyografik anlatılarının karşısında konumlandırır. Bu dönemdeki hemen hemen tüm Türk tarih yazıcılığının birincil kaynağı haline gelen ve kendi askeri ve siyasi önderliği altında gelişen 1919 ile 1922 yılları arasındaki Kurtuluş Savaşı'nın olaylarını anlattığı *Nutuk*'ta, Mustafa Kemal, savaş sırasında ve modern Türkiye'nin kurulmasında diğer liderlerin rollerini göz ardı eder ve Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki kendi reform ve politikalarını savunur. *Nutuk*'un ortaya çıkmasından sonra, geçmiş savaş yıllarında aynı yolda yürüdüğü, daha sonraysa Mustafa Kemal'in muhalifleri olan arkadaşlarıysa, kendilerini Mustafa Kemal'in nutkunda dile getirdiği iddialara karşı savunabilmek için aynı dönemin askeri ve siyasi olaylarını anlatan başka özyaşamöyküleri kaleme aldılar.⁵⁴

Bilhassa resmi Türk ideolojisi ve tarihyazımı sınırları içinde yazan Yakup Kadri, kendi kişisel kimliğini *Nutuk*'un yazarıyla doğrudan bir bağlantı içinde oluşturur; nitekim her iki metin de dönemin olaylarını betimlerken çok büyük tematik ve yapısal benzerlikler göstermektedir. Her ne kadar Yakup Kadri'nin anıları 1922 Eylül'ünde İzmir'in Yunan işgalinden kurtulmasıyla sonlansa da, *Nutuk* bu tarihin ilerisine ulaşır ve 1927'ye kadarki süreçte Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki yöneticilerin iç siyasetteki çekişmelerini kısaca resmeder; buna karşın, her iki metin de 1919 ilâ 1922 yılları arasındaki Türk milli hareketinin askeri ve siyasi olaylarını

53 Karaosmanoğlu, *Vatan Yolunda*, s. 120.

54 Hülya Adak, "National Myths and Self-Narrations: Mustafa Kemal's *Nutuk* and Halide Edib's Memoir and The Turkish Ordeal". *The South Atlantic Quarterly* 102/2, Spring, 2003, s. 509-527.

hemen hemen aynı yaklaşımla ele alır.⁵⁵ Gerçekten de, *Vatan Yolunda* milli direniş hareketinin doğmasını ve kongreler yoluyla Anadolu'da gelişmesini anlatışı ve Mustafa Kemal'i başlangıcından sonuna kadar bu hareketin tek önderi olarak sunuşu açısından *Nutuk*'la pek çok açıdan koşuttur. Bu koşutluk özellikle Yakup Kadri'nin anlatısını desteklemek ve bu dönemle ilgili iddialarını sağlamlaştırmak için sık sık başvurduğu *Nutuk* alıntılarında görünmektedir. Mustafa Kemal Atatürk'ün ve *Nutuk*'un otoritesini bu şekilde kullanarak, Yakup Kadri okuyucuyu Türk milli mücadelesine dair anlatılan bu hikâyelerden kendi anlattığı versiyonun gerçekleri yansıttığına ikna etmeyi denemektedir. Bu yüzden, Yakup Kadri bir taraftan Mustafa Kemal'in bu hareketteki önderliğini onaylar ve *Nutuk*'ta dile getirdiği iddiaların savunuculuğunu yaparken, diğer taraftan kendini halkın gözünde bu ortak tarihin hem yorumlayıcısı hem de oyuncusu olan bir özne şeklinde konumlandırarak Atatürk'ün önemli bir müttefiki ve Türk milli mücadelesinin bir unsuru olarak Türk tarihindeki yerini korumayı denemektedir. Bu amaçla, kişisel durumunu, kendi tarihini modern Türkiye tarihine arasına ekleyerek, Atatürk'ün de dahil olduğu dönemin diğer önemli figürleriyle olan ilişkisi üzerinden müzakereye açar. Yazdığı otobiyografik metinler yoluyla, modern Türkiye'nin siyasi, sosyal ve kültürel koşullarının açık ve unutulmaz olacağını gayet farkında görünür. Kısacası, bu bağlamda, Yakup Kadri'nin otobiyografik anlatısı *Vatan Yolunda* birçok söylemsel işleve işaret eder: Bir yaşam anlatıcısı olarak, her ne kadar kendi yaşam anlatıları belli bir dönem hakkında öznel yargılar önerse de, Yakup Kadri aynı zamanda toplumu kutsal bir alana yükselterek ve modern Türk tarih yazımına katkıda bulunarak bir bakıma "tarih" de yapmaktadır. Yakup Kadri bunların dışında kendi algılama şeklini haklı gösterir, saygınlığını korur, başkalarının yorumlarına itiraz eder, kültürel bilgiyi nakleder ve bu ulus için arzu edilir bir gelecek resmi çizer.⁵⁶ Bunu ise kendi bireysel benliğini modern Türk ulusunun ölüm kalım savaşı olarak gördüğü milli mücadeleyle doğrudan bağlaştırarak yapar. *Vatan Yolunda* otobiyografik anlatısında, bir birey olarak Yakup Kadri kendi millileşme sürecini Türk halkının millileşme sürecinin merkezine yerleştirir. Bu yönüyle bir ulusun üreticisi ve bireyin olgunlaşması olarak kurgulanan hatıralar, bir nevi yurtseverlik biyografisi kaynağı işlevi görür. Hatıralardaki milliyetçilik söylemi bir birey olarak Yakup Kadri'nin kendini tanımladığı referans noktasıdır. Dolayısıyla Türk ulusu hakkında yazdığında aslında kendi benliği hakkında yazar Yakup Kadri.

Sonuç

Yazı boyunca gösterilmeye çalışıldığı gibi, Yakup Kadri kişisel kimliğini bu

55 *Politikada 45 Yıl* adlı diğer bir anı kitabında, Yakup Kadri Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki siyasi olaylardan bahseder. Burada da kendini Mustafa Kemal Atatürk'ün reform ve politikalarıyla yakından özdeşleştirir. Bkz. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Politikada 45 Yıl*, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1968, s. 29-143.

56 Smith ve Watson, *Reading Autobiography*, s. 10.

kişiler ister aile üyeleri, ister meslektaşları isterse liderler olsun, sürekli ya başkalarıyla ilişki kurarak ya da onlarla bağdaşmayarak konumlandırır. Smith ve Watson tarafından tartışıldığı gibi:

Otobiyografiler genellikle, bir dizi gelişmeye ait bir hikâye anlatabilmek için birbirini izleyen ya da birbirinin yerine geçen çeşitli kimlik modellerini birleştirir. Bazen bu kimlik modelleri birbiriyle çatışır. Bazen anlatıcılar belli kimliklere direnirler. Bazen de saplantılı şekilde kişisel temsillerini belirli kimlik çerçevelerine uydurmaya çalışırlar.⁵⁷

Otobiyografik metinlerinde, Yakup Kadri'nin kişisel kimliği farklı dönem ve çevrelerdeki sosyal ve siyasi durumlara göre değişkenlik gösterir. Genç bir delikanlı olarak, kişisel biçimlenmesini babasıyla ve ailenin dışında kalan şehrin yerel halkıyla bağdaştırmaya karşı direnir, öte yandan kendini annesiyle ve onun saraylı ailesiyle yakından özdeşleştirir. Buna karşın, bazen de karamsar ve bireyselci ikinci dönemde olduğu gibi, kendi kişisel kimliğini önceki özelliklerinin karşısında yapılandırır ve iyimser ve milliyetçi çizgiye geçer. Bu yalnızca Yakup Kadri'nin karakterinin çoklu ve dinamik doğasını göstermekle kalmaz, aynı zamanda kişisel biçimlenmesinin bağıntsal yanını da açığa çıkarır. Bu yüzden, belirli bir zaman ve mekânın üretimi olarak, Yakup Kadri'nin "ben"i kimliği biçimlendiren çeşitli sosyal, siyasi ve kültürel çevrelerce şekillenir.

Yakup Kadri'nin otobiyografik metinlerine bağıntsal bir perspektifle yaklaşıırken, onun başkaları yoluyla konuşarak, aslında yalnızca bir ailenin, bir neslin ve bir ulusun parçası olan bir bireyin hikâyesini anlatmadığı, aynı zamanda onlardan ayrı bir "ben" inşa ettiği görülebilir. Yakup Kadri'nin otobiyografik metinlerini yazmasına hangi sebep yol açmış olursa olsun, bu anlatıların merkezinde, belli bir kişinin deneyimlerinin öyküsü yer alır. Bu yüzden, Yakup Kadri'nin ısrarla üzerinde durduğu gibi bu metinlerin onun bireysel yaşamının hikâyesi değil, ulusun tarihi olduğunu söylemek çok zordur. Ayrıca, kendi bireysel deneyimlerinin edebiyat ürünü olarak yaratılmış ve sunulmuş olması, ona, kendini kimiyle özdeşleştiği kimiyle bağdaşmadığı başkalarıyla konumlandırırken, halktan, ailesinden ve kuşağından belli bir ölçüde özerk kalma şansı tanımaktadır. Çocukluk ve gençlik dönemine ait anılarında, ailesinin tarihinden ve kendisinin anne-babasıyla olan ilişkisinden bahseder ve arkadaşlarının karakterlerini ve kendisinin onlarla olan ilişkisini tasvir ederken, olayları başkaları üzerinden anlatarak, kendini bir ölçüde onlardan tecrit de eder. Bu yüzden, Yakup Kadri'nin otobiyografisi yalnızca bir ailenin, neslin ya da ulusun parçası olan bir bireyin sıradan bir hikâyesi olarak değil, aynı zamanda benliğin bağıntsal otobiyografik metinler aracılığıyla inşasıdır.

57 a.g.e., s. 35.

Kaynakça:

Adak, Hülya, “National Myths and Self-Narrations: Mustafa Kemal’s *Nutuk* and Halide Edib’s *Memoir and The Turkish Ordeal*”. *The South Atlantic Quarterly* 102/2, Spring 2003, ss. 509-527.

Akı, Niyazi, *Yakup Kadri Karaosmanoğlu: İnsan, Eser, Fikir, Üslup*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001.

Anderson, Benedict. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, London, Verso, 1991.

Cohen, Anthony P. “Personal Nationalism: A Scottish View of Some Rites, Rights and Wrongs,” *American Ethnologist* 23/4, 1996, s. 805-815.

Eakin, Paul John, *How Our Lives Become Stories: Making Selves*, Ithaca and London, Cornell University Press, 1999.

Enginün, İnci, “Millî Mücadele Edebiyatında Yakup Kadri Karaosmanoğlu.” İnci Enginün, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1991, s. 109-119.

Friedman, Suzan Stanford, “Women’s Autobiographical Selves: Theory and Practice”, yay. haz. Sidonie Smith ve Julia Watson, *Women, Autobiography, Theory: A Reader*, Madison, The University of Madison Press, 1998, s. 72-82.

Gusdorf, Georges. “Conditions and Limits of Autobiography”, yay. haz. James Olney, *Autobiography: Essays Theoretical and Critical*, Princeton, Princeton University Press, 1980, s. 28-48.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, *Atatürk*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, *Anamın Kitabı*, İstanbul, İletişim Yayınları, 1999.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, “Bir Kıssa, Bir Hisse” *Kadro* 2/13, 1933, s. 25-26.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, *Ergenekon: Millî Mücadele Yazıları*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2000.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, *Politikada 45 Yıl*, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1968.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, *Vatan Yolunda: Millî Mücadele Hatıraları*, İstanbul, İletişim Yayınları, 1999.

Lejeune, Philippe, *On Autobiography*, çev. Katherine Leary, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1989.

Miller, Nancy K., "Representing Others: Gender and the Subjects of Autobiography." *Differences: A Journal of Feminist Cultural Studies* 6/1, Spring 1994, s. 1-27.

Miller, Nancy K., "Toward a Dialectics of Difference," Ruth Broker, Furman, Nelly Furman ve Sally McConnell-Ginet, Sally (yay. haz.), *Women and Language in Literature and Society*, New York, Praeger, 1980, s. 258-273.

Smith, Anthony D., *National Identity*, Reno, University of Nevada Press, 1991.

Smith, Sidonie ve Watson, Julia. *Reading Autobiography: A Guide for Interpreting Life Narratives*, Minneapolis ve Londra, University of Minnesota Press, 2001.

Uğurcan, Sema, "Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Hatıraları ile Romanları Arasındaki Münasebet," *Doğumunun 100. Yılında Yakup Kadri Karaosmanoğlu*, İstanbul, Marmara Üniversitesi Yayınları, 1989, s. 205-218.